

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ**

**ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ ІВАНА СКОРОПАДСЬКОГО НА УРОКАХ
ІСТОРІЇ В ШКОЛІ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: здобувачка 4 курсу 07-441з
групи

Спеціальності: 014 Середня освіта

Спеціалізації: 014.03 Історія

Освітньо-професійної програми:

Середня освіта (історія)

Базалій Лариса Валентинівна

Керівник: к.і.н., доц. Кузовова Н.М.

Рецензент: Михайлик О.В.

Івано-Франківськ – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Історіографія, джерельна база та методи дослідження.....	5
1.1. Історіографія.....	5
1.2. Джерельна база.....	10
1.3. Методи дослідження.....	12
РОЗДІЛ 2. Історичний портрет Івана Скоропадського.....	13
2.1. Біографія та особисте життя.....	13
2.2 Політична та військова діяльність.....	17
2.3. Місце Івана Скоропадського в історії Гетьманщини.....	48
РОЗДІЛ 3. Вивчення постаті Івана Скоропадського на уроках Історії.....	51
3.1. Значення вивчення історичних постатей у шкільному курсі Історії.....	51
3.2. Методичні рекомендації до вивчення постаті Івана Скоропадського на уроках історії.....	53
3.3. Педагогічний потенціал теми у формуванні громадянських і патріотичних цінностей учнів.....	61
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66
ДОДАТКИ	
Додаток А.....	71
Додаток Б.....	73
Додаток В.....	75
Додаток Г.....	78

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах, коли Росія напала на Україну, економічних складностей, матеріальних труднощів у сфері культури та науки перед народом України стоїть дуже важливе завдання – зберегти суверенітет своєї країни, подолати всі труднощі. Незалежність України в минулому не раз пробували відстояти: гетьмани та кошові отамани. Тому розуміння процесів створення Української держави та врахування досвіду має дуже велике значення для науковців і урядовців. У цьому аспекті велике значення має аналіз діяльності гетьмана Івана Скоропадського, за якого припинилося державотворення автономного державного утворення – Гетьманщини та відбувся розпад козацького устрою, започаткованого Богданом Хмельницьким. У намаганнях Скоропадського зберегти збройні сили, фінансову систему, територію та органи влади простежується паралель із нашим часом, бо зараз вирішуємо такі самі проблеми.

Мета дослідження – дослідити походження, особисті риси, життєвий шлях Івана Скоропадського до 1722 року.

Досягнення поставленої мети зумовлює виконання таких дослідницьких завдань :

- З'ясувати стан історіографії, джерела й методи дослідження політичної біографії Івана Скоропадського;
- Дослідити біографію та особисте життя, політичну та військову діяльність, місце Івана Скоропадського в історії Гетьманщини.
- Дослідити значення вивчення історичних постатей у шкільному курсі історії, методичні рекомендації до вивчення постаті Івана

Скоропадського на уроках історії, педагогічний потенціал теми у формуванні громадянських і патріотичних цінностей учнів

Об’єкт дослідження – становище Гетьманщини на кінець 17 - початок 18 століття.

Предмет дослідження – політична біографія Івана Скоропадського від початку діяльності до 1722 року.

Територіальні рамки - Гетьманська Україна.

Хронологічні рамки – від народження Івана Скоропадського до обрання гетьманом і далі діяльність володаря булави до 1722 року.

Структура кваліфікаційної творчої роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія

До появи новітніх праць Ірини Кизименко, Галини Яценюк, а особливо Олександра Гуржія, постать гетьмана Івана Скоропадського донині була мало дослідженою в зарубіжній і вітчизняній історіографії. У ній здебільшого переважали негативні оцінки суспільно-політичної діяльності гетьмана. Ставши володарем булави, Іван Скоропадський після Івана Мазепи і фактично, майже одночасно з гетьманом в еміграції Пилипом Орликом, виявився приреченим бути непопулярним для істориків. Якщо двом останнім присвячено багато спеціальних праць, як у зарубіжній так і у вітчизняній історіографії, то про Івана Скоропадського є лише невелика кількість студій загального характеру. Літератури про Скоропадського дуже мало.

Історіографія даного питання якісно досліджена О. Гуржієм, який виділяє основні напрями досліджень та проблеми, які стоять перед сучасними дослідниками.

Історіографія даного питання розпочинається із сімейного архіву роду Скоропадських, який почали збирати лише з середини 18 століття. Тому багато відомостей про рід Скоропадських відсутній. Це питання ще потребує дослідження істориків. Модзалевський одним із перших подає відомості про Федора й Іллю Скоропадських, описує життєвий шлях гетьмана Івана Ілліча Скоропадського в праці «Малороссийский родословник» (Модзалевский, Вадим Львович) [1].

У 1914 році побачила світ праця Лукомського «Малороссийский Гербовник» у якому результат його дослідження гербу роду Скоропадських із детальним описом (В. К. Лукомский, В. А. Модзалевский ; худ. Г. И. Нарбут) [2].

Перше дослідження з використанням першоджерел та окремих даних зробив український історик, перекладач та журналіст Теофіл Коструба. У 1932 році вийшла його книга під назвою «Гетьман Іван Скоропадський». Автор зазначає, що після полтавської катастрофи Іван Ілліч опинився в тяжкому, безнадійному положенні, спиняв безперепонний розгін Петра І. Треба було рятувати, хоча б те, що ще можна було врятувати. Тому не можна звинувачувати гетьмана Скоропадського, що він не зробив, ще більше ніж зробив, і казати, що в нього слабкий характер. Гетьман у ті тяжкі часи зумів зберегти багато і відсунути від своєї країни грозячі удари – це велика заслуга Скоропадського (Теофіл Коструба) [3].

Українсько-американський історик міжнародного масштабу Пріцак О. дослідив у збірнику «За велич нації» рід Скоропадських (Пріцак О.) [4].

У 1949 році в Мюнхені та Нью-Йорку вийшла «Енциклопедія українознавства» де подаються відомості життя та діяльності гетьмана Івана Скоропадського [5].

В «Історії Русів» йдеться про період гетьманування Івана Скоропадського, про підступні дії князя Меншикова, про використання козаків на тяжких роботах: риття каналів, будівництві міста Петрограда, осушенні боліт. Багато козаків гинуло на тих роботах, або зазнали тяжких каліцтв. Іван Скоропадський намагався поліпшити життя народу Малоросійського заради цього подарував Меншикову свою Гетьманську Почепську волость та просив, щоб цар змилювався над народом. Меншиков до волості приєднав сотні по своєму бажанню і ще гірше стало народу, обклав усіма повинностями і став вважати всю Почепщину за Князівство Меншикова. Скоропадський коли дізнався про указ Петра І створити Малоросійську Колегію, це було для Івана Ілліча громовим ударом. Іван Скоропадський помер 3 червня 1722 року, поховали його в Гамаліївському монастирі (Іван Крип'якевич) [6].

У бібліографічному покажчику представлені праці професора, доктора історичних наук Олександра Івановича Гуржій на дану тему (Гуржій Олександр Іванович) [7].

Олександр Іванович Гуржій автор книг та багатьох публікацій про життя та діяльність гетьмана Івана Скоропадського. У праці «Гетьман Іван Скоропадський», надрукованої в 1998 році в історичному журналі, автор розповідає, що родовід Скоропадських з української козацької старшини. Розповідає про походження, швидке сходження по кар'єрній драбині, про дипломатичні здібності, гарну освіту, розум і вміння домовлятися, що потім стало в нагоді після обрання гетьманом. Гуржій пише, що Мазепа довіряв Івану Іллічу, часто використовував його вміння знаходити з усіма спільну мову, як посланця до Московії. Автор підкреслює, що Мазепа не мав сумнівів у правильному розумінні посланцем предмета розмови, коли треба було розтлумачити зміст листа Мазепи московському царю (Гуржій О.І.) [8].

У своїй статті «Іван Скоропадський» із книги «Володарі гетьманської булави» історик Олександр Гуржій пише, що Іван Ілліч у побуті був людиною простою та доступною, що дуже подобалося Петру І. Єфименко характеризувала Скоропадського, як не здатного до самостійного й відповідального положення. Михайло Грушевський казав, що він плохий недотепа. Далі Гуржій підкреслює, що справа не стільки в особистих вадах і позитивних якостях Івана Ілліча, а в тому, що після так званої «зради» Мазепи 1708 року цар Петро І не потерпів би гетьмана з більш самостійними діями й радикальними поглядами (В.А. Смолій) [9].

У статті «Іван носить плахту, а Настя – булаву»? Олександр Гуржій писав, що навіть у народі була приказка: Іван носить плахту, а Настя булаву. Дружину Івана Ілліча називали Настя – гетьманиха. Мордовець писав, що гетьман був людиною слабкою, безхарактерною, безвільною і тому поступився булавою своїй розумній і гарненькій Насті. Марина писала, що в той час країною правила властолюбна дружина гетьмана, яка

підкорила слабого, добродушного й поступливого чоловіка (Олександр Гуржій) [10].

У статті «Гетьман Іван Скоропадський в сучасній українській історіографії» Ірина Кизименко пише: «Постать І. Скоропадського тривалий час розглядалася переважно з негативної точки зору, в той час як поза увагою дослідників залишалися позитивні сторони його гетьманування» [33]. Автор зазначає, що відсутність праць на протязі двадцяти останніх років про гетьмана Івана Скоропадського була викликана невеликою кількістю джерел, які є в науковому обігу. Ірина Кизименко наголошує, що цілому ряду дослідників не була до вподоби «спокійна вдача та національна «непатріотичність»: за І. Мазепою не пішов, Петра І побоювався» [33]. Наводяться різні оціночні судження різних авторів сучасної історіографії.

Галина Яценюк у статті «Особливості взаємостосунків українського емігрантського уряду з гетьманським урядом Івана Скоропадського (1709-1720 рр.)» описує політичні взаємини Пилипа Орлика – гетьмана емігранта та Івана Скоропадського – гетьмана Лівобережної України. Автор підкреслює, що Іван Скоропадський, як колишній «мазепинець» підтримував спілкування з Пилипом Орликом. А. Петрушевич стверджував, що Іван Ілліч через посередників брав участь у створенні Конституції 1710 р. [35].

Недавно вийшла стаття в 2020 році Юрія Мицика «П'ять невідомих документів гетьмана Івана Скоропадського». «У статті наводяться невідомі документи гетьмана України Івана Скоропадського (1708–1722), які дають змогу краще уявити економічне становище Мгарського монастиря під Лубнами. Вони також проливають світло на сторінки історії низки навколишніх сіл та біографії деяких представників козацької старшини» [34]. Документи містять свідчення про взаємини Івана Скоропадського та Мгарського монастиря, провідного монастиря Лівобережної України.

Про Івана Скоропадського писали й інші автори досліджень Тарас Чухліб, Смолій.

На даному етапі висвітлення біографії Івана Скоропадського знаходиться трохи в кращому становищі ніж раніше. Опубліковані нові документи, які дають уявлення про відношення гетьмана з Мгарським монастирем, вийшли нові публікації, що висвітлюють спілкування Івана Скоропадського з гетьманом в еміграції Пилипом Орликом. На сьогоднішній день залишається не з'ясованим питання благодійності гетьмана. На сьогоднішній день серед дослідників точаться дискусії щодо таких моментів біографії І. Скоропадського: кар'єрне зростання та причини, що сприяли йому (родинні, службові зв'язки чи особисті риси); рішення не підтримувати І. Мазепу (корисливий розрахунок чи відображення світогляду); діяльність на посаді гетьмана (обстоював залишки автономії Гетьманщини чи відхід від ідеалів старшинського автономізму) тощо. Ці питання потребують ретельного вивчення та дослідження.

Історіографія по методиці викладання представлена роботами Н.О. Венцева Вивчення історичних постатей на уроках історії України у 8 класі, Пометун О. Методика навчання історії в школі.

Також представлена нормативні документи, постанова Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти, а також програми «Історія України. 5–9 класи», затверджені наказом МОН України від 21.02.2019 № 236.

Хуторський А. в статті «Ключові освітні компетентності» висвітлює перелік ключових освітніх компетентностей.

1.2. Джерельна база

Джерельна база має в своїй основі Решетилівські статті, направлені Іваном Скоропадським в 1709 році з козацького табору Решетилівки царю [30]. Статті були з 14 пунктів і як писав історик Олександр Гуржій, головне прохання до Петра I підтвердити вольності та права українцям. Ще один документ: «Вирішальний указ Петра I на статті Івана Скоропадського», яким цар дав відповідь на статті володаря булави в 1709 році 17 липня. Бантиш-Каменський визначив, що «Решительный указ великого государя» виданий від 31 липня у Києві на «прошение» гетьмана, «писанное в обозе под Решетиловкою, июля 17 дня» [11]. Резолюції московського царя стали програмою Петра I в політиці до України [29]. На перший пункт він відповів, що вольності й права, що були надані за попередніх гетьманів і за Богдана Хмельницького, вже підтверджені 1708 року 1 листопада грамотою, а на інші пункти цар обіцяв відповісти «сколько скоро время допустит [11]. Документ Скоропадського І. «Універсал від 8 грудня 1708 року, супротивний до універсалів Івана Мазепи від 10 листопада того ж року, які закликали до визвольного повстання український народ» [28]. В той час, коли Петро I підписав в Глухові 1708 року 9 листопада «Маніфест», в якому називав Мазепу «зрадником», у Скоропадського не було іншого виходу, як «спростувати» листи Мазепи. У відповідь на заклик Мазепи до жителів приєднуватися до нього, Скоропадський написав, що Мазепа піклується лише про власну користь, а не про спільний інтерес. Загалом є багато інших джерел, для освітлення подій того часу.

Зараз вводяться в науковий обіг нові документи, виявлені в архівах та проводиться робота з оцифрування документів архівами України (напр. <http://hrushevsky.history.org.ua/item/0014753>). Такі оцифровані документи

дуже важливі для організації уроків історії в школі: практичні роботи, наочність тощо.

Також представлена нормативні документи, постанова Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти, а також програми «Історія України. 5–9 класи», затверджені наказом МОН України від 21.02.2019 № 236.

1.3. Методи дослідження

Методологічна основа – принципи діалектики: наукової об'єктивності, історизму та плюралізму. Методи: проблемно-тематичний, хронологічний та комплексного аналізу.

Хронологічний, метод – метод, який вивчає початок, формування та розвиток історичного об'єкта в хронологічній послідовності.

Просопографічний метод (просопографія від грец. — обличчя, особа, персона і описую).

Використовується для реконструкції життєвого шляху історичної особи на матеріалах наукових, літературних та ін. джерел.

Просопографічний опис особистості, як вважає Інна Старовойтенко, включає компоненти:

1) шлях формування особистості в родинному середовищі, подій у житті, які ставали визначальними для світоглядних засад, сфери діяльності та місць перебування особи;

2) характеристика особистості: походження, темперамент, вдача, подружнє життя, фізичні й психологічні стани в різні періоди, мотиви, що спонукали до творчих злетів або невдач, поведінка в різних життєвих обставинах, взаємостосунки особи з оточенням;

3) особливості звичок, манер, характерні для історичної особистості;

4) внутрішній світ особистості: переживання нею громадських та особистих подій, ставлення її до них, відображені у джерелах;

5) деталі подружнього життя, їх вплив на діяльність особистості;

6) взаємостосунки в родині, вплив на особистість близької людини, або приятелів;

7) шляхи самореалізації особи;

8) зовнішній вигляд.

РОЗДІЛ 2

ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ ІВАНА СКОРОПАДСЬКОГО

2.1. Біографія та особисте життя

Іван Скоропадський – у 1708-1722 рр. гетьман Війська Запорозького та Лівобережної України, український державний та політичний діяч. Рід Скоропадських – відомий український козацький рід. Омелян Пріцак підкреслює, що серед «старих українських родів одне з перших місць займає рід Скоропадських, якого члени продовж трьох століть вписували своє імення в золоту книгу минулого України» [4].

В історію України рід Скоропадських увійшов у першій половині XVII століття [4]. Одні дослідники доводять, що він був поляк-шляхтич, зокрема – Теофіль Коструба [3]. З ним не погоджується Омелян Пріцак [4]. Про походження роду Скоропадських історик Олександр Гуржій пише: «Зокрема, в Русской родословной книге (1873) йдеться про те, Скоропадські (Шкуропацькі) є вихідцями з Польщі, які оселилися поблизу Умані разом із відомими згодом у Гетьманщині родинами Кочубеїв та Лукомських. Також у книзі записано, що Ф. Скоропадський во время смут уніятских (тобто за часів Хмельниччини) нібито перейшов з правого берега Дніпра на лівий» [11]. Ігор Ситий пише: «Скоропадські належали до місцевої шляхти. Мали королівські дипломи і грамоти на маєтності» [12].

Георгій Папакін наводить дані про те, що в кінці XVIII ст. Василь та Єфросинія Скоропадські, нащадки родинної лінії другого брата гетьмана, «підготували свої подання до Новгород-Сіверської депутатської комісії, де оголосили, що засновником їх роду був Федір Скоропадський, полковник у війську Богдана Хмельницького, за своїм походженням шляхтич корони

польської» [13]. Г.Папакін також наводить припущення, що Федір можливо був уродженцем західноукраїнських земель і «загинув у першому ж значному зіткненні повстанців з польським коронним військом під Жовтими Водами 1648 року» [13]. Далі Г.Папакін зазначає, що хоча українські генеалоги Г. Милорадович, В. Модзалевський, О. Прицак вважали, що Федір Скоропадський – історична постать та засновник роду, але багато істориків не погоджуються, що Федір дійсно існував [13].

Факт, що Ілля Скоропадський або Федір, як вважав Г. Милорадович, переселився на Лівобережжя не підтверджений. В універсалі Івана Скоропадського від 21 травня 1716 р. братові Павлу про купівлю Кривопапцовських ґрунтів у Чернігівському полку Білоуській сотні біля села Полуботки зазначається, що ці ґрунти біля батьківської спадщини [13]. Це може означати, що Скоропадські оселились на Уманщині раніше, але також те, що це може бути пов'язано з давнішим судовим спором, тобто не є достовірним доказом [13]. Чи мали Скоропадські шляхетське походження неможливо довести. Можливо доказом того є вищезгаданий герб, можливо гарна освіта братів Івана і Василя, не доступна більшості людей того часу, яка дозволила їм одразу обійняти посади в гетьманському уряді Самойловича [13]. Професор Д. Дорошенко писав, що є підстава думати, що брати: Іван і Василь «...здобули освіту в Київській Могилянській Академії» [4].

У документах російських сановників Івана Скоропадського називали Шкуропадським, Скуропацьким та Шкуропадцьким, але в офіційних документах гетьман, в основному, був записаний, як Скоропадський.

«Русский словарь биографический» подає відомості, що Скоропадські – польські вихідці та знатний рід малоросійський [4]. Історик Касименко вважав, що вони з української старшини козацької. Комісія жовтня 1785 р. зробила висновок, що Скоропадські із Польщі – шляхетського походження з Умані, а їхній предок – Федір Скоропадський при Хмельницькому був полковником та загинув у битві на Жовтих Водах

[11]. Нібито після смерті батька Іван та Василь, унаслідок нападу татар та турок на Польщу та Правобережну Україну, змушені були спасати своє життя, втратили все майно рухоме й нерухоме, жалуване королями польськими з грамотами та дипломами. «Пограбовані, з невеликою кількістю майна Іван та його брат Василь переселилися на Лівобережжя, де їм пощастило бути прийнятими до гетьмана І. Самойловича (1672-1687) на службу, там зібралися бувші ханенківці та дорошенківці у проводі з Іваном Мазепою» [4].

В 1678 р. І. Скоропадський одружується на Пелагеї – доньці Никифора Калениченка, полкового осавула чернігівського. У них народилась донька, Ірина. У 1699 р. дружина помирає під час епідемії чуми.

І. Скоропадський одружується вдруге на Анастасії, вдові Костянтина Голуба, колишнього старшини генерального з роду Марковичів. У них народилось дві доньки – Уляна і Юліана. Дружина мала надзвичайний вплив на чоловіка, про подружжя говорили іронічно: «Іван носить плахту, а Настя – булаву» [10].

Український та російський історик Д. Мордовець, вважав І. Скоропадського слабким, безвільним та безхарактерним. На його думку саме молода, на 25 років молодша за чоловіка дружина, займалась справами зокрема зовнішньополітичними. У 1911 р. цікаву статтю про Анастасію Скоропадську опублікувала у виданні «Історичний вісник» М. Марина [10]. Поспілкувавшись з представниками духовенства монастиря, розвиток якого відбувся коштом Анастасії Скоропадської, та ознайомившись з архівом, спогадами місцевого духовенства, вона описала Анастасію владною, гарною та впливовою, а І. Скоропадського – добрим та поступливим. Анастасія пережила чоловіка на 7 років та керувала його мастком твердою рукою [10].

Ставши дружиною гетьмана, Анастасія Скоропадська активно брала участь у політичному та суспільному житті Гетьманщини, приймала

високих гостей з Москви та підтримувала православну церкву. За її ініціативою було засновано Гамаліївський жіночий монастир, для якого вона придбала землі, млини та інші угіддя. Родина Скоропадських підтримувала тісні зв'язки з російським двором, хоча час від часу підозрювалася у прихильності до опозиції. Після смерті Івана Скоропадського Анастасія Марківна втратила безпосередній політичний вплив, але зберегла значні соціальні зв'язки та авторитет. Вона померла у 1729 р. і була похована на території Гамаліївського монастиря.

Після переходу Мазепи на бік короля Швеції Карла XII, цар Петро I намагається обмежити гетьманську владу. І. Скоропадський не міг не бачити як поступово скорочуються його повноваження. «В багатьох випадках за показаною простотою гетьман приховував гостре душевне відчуття неминучої втрати залишків самобутності на Україні під нестримними ударами великодержавної колонізаторської політики монарха-реформатора» [9]. Іван Скоропадський був порядною людиною і тому, коли його Петро I призначив гетьманом, після переходу Мазепи до шведського короля Карла XII, Іван Ілліч був гетьманству своєму не рад [10]. Їздив у Бендери до Івана Мазепи, присягав йому у вірності, казав, що змусить козаків коритися Івану Мазепі, коли настане слухний час.

М. Маркова наводить опис смерті І. Скоропадського за «журналом» Миколи Ханенка. Вона переповідає, що обраний гетьманом у 1707 р., Іван Ілліч Скоропадський помер у 1722 р. на 76-му році життя. Так, 2 червня він підписав заповіт. 3 червня, перебуваючи у тяжкому стані, сповідався, причастився та прийняв соборування. Увечері того ж дня знепритомнів і вночі на 4-те червня помер. Поховання, за свідченням Ханенка, відбулося з великою урочистістю. Гетьмана поховали у трапезній церкві праворуч від іконостаса. На надгробку було викарбувано напис, що це місце поховання «раба Божого Іоана Скоропадського, гетьмана Війська Запорозького», який помер у Глухові 3 червня 1722 року [10].

2.2 Політична та військова діяльність

Іван Скоропадський розпочав свою кар'єру в Петра Дорошенка – гетьмана з 1665 до 1676 роки. « Своєчасне залучення Петром Дорошенком військових сил Туреччини у 1672 році забезпечило перемогу над польською армією, а у 1674 році – витіснення російської армії та її союзників в особі Івана Самойловича з території Правобережної України [16]». Деякі історики пишуть, що, можливо, Іван Скоропадський підтримував Петра Дорошенка в його прагненнях. Українці, здебільшого, майже всі, на Козацькій землі вміли читати, знали церковний спів. У цей час центром культурного життя України була Києво-Могилянська колегія, яка в 1694 році стала академією. «М. Семчишин зазначав, що у другій половині 17 століття поповнюється скарбниця усної народно-поетичної творчості, з'являються нового типу думи, нові історичні пісні та перекази про героїку козацьких визвольних воєн. Тому дослідник наголошував: Кінець 17 і початок 18 ст. це останній період розквіту народних дум та пісень про козацьку славу [16]». Усе це вплинуло на формування соціально-політичних поглядів Івана Скоропадського.

Далі він перейшов до Михайла Ханенка – гетьмана з 1669 до 1674 років, який колись був уманським полковником. У 29 років, в 1675 році Іван Ілліч отримує посаду військового канцеляриста в гетьманському уряді Івана Самойловича. Це давало Скоропадському можливість обертатися серед осіб, які мали вплив, знайомитися зі старшинами та представниками духовництва.

І. Самойлович звернув увагу на Скоропадського. Восени 1675 року гетьман Іван Самойлович доручив Івану Іллічу відвести в Москву дуже важливого листа, де сповіщав Малоросійський приказ про становище російської армії, очолюваної Г. Ромодановським та козацьких військ. Г. Ромодановський протистояв війську П. Дорошенка - правобережного гетьмана. Іван Скоропадський теж приймав участь у воєнних діях. «Неодноразово відзначився під час російсько- турецьких війн 1676 - 1681 та 1686 - 00. Перебував у складі посольств до Москви, Варшави, Бахчисараю [25]». Івана Скоропадського в 1676 році підвищують. Посада військового канцеляриста, але вже старшого. Знову Іван Ілліч їде посланцем у Москву, але на цей раз зі своїм братом Василем – підлиском Генеральної канцелярії. Можливо, що Скоропадський був свідком передачі гетьманських знаків П. Дорошенка Івану Самойловичу. 27 вересня того ж року в Малоросійському приказі І. Ржевський – стольник та представник гетьмана Пантелей Радич засвідчили, що на цій і на іншій стороні Дніпра все спокійно. Іван Самойлович, до цього в березні із 7 полками виступив на битву з Петром Дорошенко, який був у укріпленому Чигирині. Бойових дій не було. Самойлович спробував умовити Дорошенко скласти зброю. Сподіваючись на підтримку від турків, Дорошенко відмовився, не дочекавшись допомоги, у вересні здав місто та віддав булаву. Цей похід дістав назву перший Чигиринський. Ще два Чигиринські походи були в 1677 та 1678 роках. Іван Скоропадський з усіма старшинами та козаками мав приймати участь у цих походах. Уряд Туреччини в 1677 році серпні-вересні, претендуючи на Правобережжя, відправив свої війська проти укріпленої Самойловичем резиденції гетьмана – Чигирин. « Як політичну фігуру при цьому було використано претендента на булаву правобережного регіону Юрія Хмельницького, який іменувався тоді з турецької ласки князем руським і гетьманом запорозьким. Він влаштував свою столицю на Поділлі, в Немирові[11]». Почалася облога Чигирин в серпні турецькою 120- тисячною армією, якою командував Ібрагім-паша

разом із Юрієм Хмельницьким і його військом. Їм протидіяли три тижні у фортеці українські козаки, яких налічувало 5 тисяч та ратні люди, 24 тисячі, з Московії. Місто впало, але ворог отримав, лише, руїни. Незабаром підійшло військо 32 тисячі військових, якими командував Г. Ромодановський і військові частини Івана Самойловича чисельністю від 20 до 25 тисяч військових. Після цього турецькі війська відступили. Турецька армія в червні наступного року, вояків налічувало 200 тисяч, під командуванням Кара-Мустафи – візира штурмувала Чигирин. Війська Івана Самойловича та Ромодановського з Іваном Сірком, який очолював запорозьких козаків, що нападали з тилу, успішно протидіяли турецькій армії. Завойовники відійшли, місто було повністю зруйноване. Тоді козаків загинуло 287 осіб, поранено 110 козаків. « У джерелах згадується, що від ран помер Василь Каленикович, можливо, близький родич майбутнього тестя Скоропадського [11]». Багато тоді учасників війни усвідомили, що серце краю та колиску історичного життя, центр держави Хмельницького було зруйновано. Юрій Хмельницький не цього домагався, а прагнув єдності та могутності України. « 15 травня 1677 р. Юрій Хмельницький, марно сподіваючись на підтримку, писав кошовому отаману Івану Сірку: Но и милая отчизна наша, овдовелая и весьма осиротелая, могла б прийти до первой отрады и исправления, буде бы есте милость ваша, господине кошевой атамане, со всем товариством низовым запорожским, возжелайную нашу дружбу к совершенству привести хотели, и на разорванную братскую любовь, яко желательствовали есмы по милостех ваших, единодушно посоветовав, благоволили объявити...[8]». Іван Ілліч у 1678р. після одруження, як посаг, отримав двір у Чернігові. Він його продав і купив у сотника Полетики інший, збудував будинок і мешкав там. За Пелагеєю Каленик, як посаг Скоропадський отримав села Полуботки, Півці у Чернігівському полку, кілька ланів за містом, а також двір, у якому був пивоварний котел.

У 1680 році Скоропадського назначено чернігівським полковим писарем [17]. Дослідник Модзалевський перше згадування про Івана Ілліча, як полкового писаря Чернігова датував 1681 роком. «О. Лазаревський вважав, що цю посаду він посів наприкінці гетьманства І. Самойловича. Проте маємо свідчення з листа Самойловича думному дякові Ларіону Івановичу від 21 квітня 1680 року про поїздку до Москви гетьманського посланця чернігівського полкового писаря І. Скоропадського, який нещодавно повернувся з Криму[11]». Із цього було видно, що Іван Ілліч здобув добру освіту. Не обійшлося також без протекції його тестя. Посада була помітним щаблем у структурі влади. Скоропадський очолював канцелярію, відав діловодством полку. Більше десяти років він посідаючи уряд до 1694 року, придбав собі маєтки, села Бурівку, Дроздовицю і Вихвостів. Купив також кілька млинів і «пляци» - земельні ділянки. Леонтій Войтехович, мешканець сотні Седнівки, полковому писарю продав млин на р. Смяч і отримав 100 талярів – срібні монети до 30г. Через рік Іван Ілліч заплатив 600 золотих за двір, у ширину саженой 10 і в довжину 22 сажени, у Чернігові Нетеровичу. П. Довгуля в 1693 року 20 листопада продав Скоропадському пляц з огорожею і садом за 6 кіп, копа це 60 грошів. Дуже великі прибутки давало млинарство.

За цей період Скоропадський добре вивчив структуру та систему гетьманського правління, виявив себе людиною з поміркованими поглядами, тихою, також спокійної вдачі. Це було важливо на той час для козацького уряду з проросійською орієнтацією, через постійні так звані «зради» старшин і угоди з кримським ханом, турецьким султаном, або польським королем. Тому керівництво до нього ставилося поблажливо. Іван Скоропадський знаходив спільну мову з усіма полковниками, у яких служив, - Дуніним-Борковським Василем, Самойловичем Григорієм, Лизогубом Яковом. Це було непросто, у полковників були свої суспільні уподобання. У цей час, гетьман Іван Самойлович намагався повернути території, які були втрачені і вирішити проблему об'єднання України.

Незважаючи на те що московський уряд офіційно схвалив намагання Івана Самойловича повернути під свою владу втрачені території, але проблема об'єднання не вирішувалась. Саме тому, гетьман потай підтримував зовнішні відносини з Річчю Посполитою і Кримським ханством. На Лівобережній Україні негативно сприйняли звістку про те, що Польща відправила велике посольство до Москви для підписання Вічного миру. Українська еліта розуміла, що такий мирний договір може бути укладений тільки за рахунок поділу рідної держави. Самойлович звернувся зі спеціальним меморіалом до російського царя, у якому висловив пропозицію, вимагати не лише подніпровські землі від короля, а й Волинь, Поділля, Підляшшя, Засожжя та Червону Русь. У березні 1684 року польська армія виступила в напрямі молдавського кордону, у відповідь Семен Самойлович – гетьманич, очолив стародубський полк і зайняв Кричевську, Чечерську, Пропойську та Гомельську волості із частиною Засожжя. « Це був своєрідний демарш Українського гетьманату, застосований усупереч зовнішньополітичній позиції Москви, яка не хотіла розгортати жодного територіального військового конфлікту з Варшавою [18]». Вічний мир було підписано. Не зважаючи на своє становище, гетьман розпочав військові дії з метою зайняття Правобережної України. Іван Мазепа – генеральний осавул керував військовими операціями. Ян III Собеський – польський король скаржився царю на дії гетьмана Лівобережжя, який не дотримується угод підписаних між Москвою і Варшавою і «...якусь собі удільність як другий Хмельницький ...вживає [18]». Король посилався на звернення Самойловича до Польщі, а польські урядовці звинуватили гетьмана в зустрічах із ханом Криму, з метою укладання військового договору проти Московської держави та Речі Посполитої. Заходи Самойловича для повернення Правобережжя так перелякали поляків, що вони, навіть, скликали сенатську комісію щодо цього питання. «Вона дійшла висновку, що Самойлович «вирішив забрати собі всю Україну», «не тільки не йде воювати татар, ба навіть є новини, що

з Кримом підписував трактати [18]». Політика гетьмана щодо Правобережжя не відповідала інтересам Москви зберегти мир із Польщею, стала однією з багатьох причин зміщення гетьмана Самойловича. У 1687 року травні, Скоропадський став учасником невдалого Кримського походу 150-тисячного війська, українські козаки 50 тисяч осіб, російські вояки 100 тисяч осіб під керівництвом В. Голіцина – боярина. На його шляху татари на південь ріки Кінські Води підпалили степ. Велике полум'я та дим, відсутність підніжного корму коням змусило військо повертатись назад. Козацька старшина та російські воєводи звинуватили в поразці Івана Самойловича й це коштувало йому гетьманської булави.

Після усунення Івана Самойловича Іван Ілліч не мав більше підтримки найвпливовішої на Гетьманщині особи. Прізвища Скоропадського не має серед найактивніших учасників зговору проти Івана Самойловича. Тодішні події вплинули й на старшин, які були під керівництвом Григорія – сина І. Самойловича. Той факт, що в тих умовах І. Скоропадський залишився на своїй посаді, багато що може розповісти. « В Челобитной генеральної старшини і всего войска малороссійскаго в измене и во многом неистовстве гетмана Ивана Самуиловича на ім'я царя від 7 липня 1687р. наголошувалося: 1) володар булави все робив для того, щоб монарх не переміг Криму, радо приймав посланців звідти; 2) постійно висловлювався проти політики Москви щодо українців; 3) хотів самовласно ... владеть Малою Россією і тому відбирав у кого хотів жалувані грамоти; збирав податки не тільки на себе, а й на своїх дітей; забороняв корінним жителям України їздити в Московію; города государскіе малороссійскіе не государскими, но своими називав, нібито наказував козакам вірно служити не монархам, а собі; 4) стосовно втрат у війні росіян казав: Хотя бы и все пропали, тоб я о том не печалился; 5) А что от детей его полках Черниговском и Стародубовском бед деется, того и выписать не можно, о чем те ж полчане во время свое совершенно скажут тощо[11]». Без сумніву, те що відбувалось у Чернігівському полку

не могло бути не відомо людині, яка відала великим обсягом діловодства Гетьманщини, ознайомленої з усією кореспонденцією, у тому числі приватною. Усунення Івана Самойловича дуже сильно вплинуло на суспільно-політичні переконання Івана Скоропадського. «Офіційно ж в опозиції до гетьмана виступили генеральні: обозний Василь Дунін-Борковський (перед тим чернігівський полковник), суддя Михайло Воєхевич, писар Сава Прокопів, а також старшини Костянтин Солонина, Яків Лизогуб (майбутній чернігівський полковник), Григорій Гамалія, Петро Забіла, Василь Кочубей та ін. [11]».

За період гетьманування Дорошенка й Самойловича, у Мазепи окреслилася потреба об'єднати українські землі (Слобожанщину, Запорожжя, Лівобережжя та Правобережжя) у єдину державу, необхідність міцної гетьманської влади в державі європейського зразка.

У 1687 році наприкінці липня поблизу річки Коломак відбулася козацька рада, на якій гетьманом був обраний, з пропозиції Голіцина, Іван Мазепа. 25 липня того ж року на раді було прийнято Коломацькі статті. Вони мали за основу, як і Батуринські 1672 і Переяславські 1674р. статі, Глухівські статі – 1669 р., лише п'ять були новими. Мазепа іменувався в договорі, як гетьман обох сторін Дніпра, тому він сподівався, що протекція Москви допоможе вернути Правобережну Україну під владу українського уряду. Статті являли двосторонній договір між старшиною та Мазепою – з одної сторони – та царями Москви Петром та Іваном і царівною Софією – з іншої. « Хоча російський історик права Б. Нольде зауважив, що у Коломацькому договорі були тільки елементи двосторонньої угоди, й наголошував на відчутній різниці в статусі сторін, які домовлялися: Москва «вказувала», а Батурин «бив чолом» [18]». За часів гетьманування Мазепи незалежність гетьмана визнавалася, Україна мала: свій бюджет, органи влади і право. У тексті присяги Мазепи московським царям говорилося про те, що правитель Гетьманату не мав права підписувати угоди з монархами Кримського ханства, Речі Посполитої та Османської

імперії. Про так звану «зраду» королю Шведського королівства не йшлося. Присяга давалася трьом монаршим особам – царям Петру, Івану та царівні, княжні Софії, це по-друге. Правління Софії закінчилося в 1689 році, царя Івана – в 1696 році. « А тому, з огляду на персональний характер присяги з боку васала на користь своїх патронів Івана та Петра (після 1689 року) та Петра І-го (після 1696 року), очевидно, треба було даний присяжний акт поновлювати, а цього чомусь не було зроблено [19]».

Уже 1687 року підтримував Івана Скоропадського вже новий полковник Чернігівського полку, а згодом підтриманий останнім – новий гетьман Мазепа Іван. Той факт, що в період гетьманування Мазеви, Іван Ілліч почав дуже швидко підноситися по службі, дозволяє здогадатися на наявність між ним і Мазепою якихось ближчих відносин. Гетьман наділяв Івана Ілліча маєтностями. Якщо аналізувати внутрішньо старшинські так звані «усобиці», треба пам'ятати, що крім політичної влади, посади на Гетьманщині приносили великі матеріальні статки. Гетьман отримував на рік 1000 золотих червоних, генеральний обозний та писар – 1000 злотих, суддя заробляв 300 золотих, осавул мав 400 золотих, судейський писар отримував 100 золотих, полковий хорунжий і писар по 50, осавул отримував 200, бунчужний – 100, сотники – 100 і полковники – 100 єфимків тобто талари. Модзалевський надає такі відомості про Скоропадського: «...въ 1688 г. получилъ универсалъ гетьмана Мазепы на с. Выхпастовъ и Боровицу съ сп. Дроздовицею, мельницу на р. Смячи и мельницу на р. Снови на греблі Дирчинской; 20 сентября 1689 года получилъ царскую грамоту на именія, упомянутыя въ универсалі 1688 г., и на мельницу на р. Певклі под с. Бобровицею и общую съ братомъ его Васи́ліемъ (№4) мельницу на р. Вречи въ с. Михайловкі...[1]». Теофіль Коструба зазначає, що зважаючи на це, ми можемо догадатися, що Іван Ілліч був учасником задуму Мазеви. «На це вказувала б не лише помічена вже близькість до гетьмана Мазеви, але й деякі натяки в джерелах [3]». У 1711 році Пилип Орлик у листі закликав гетьмана Івана Скоропадського

повстати проти Москви. Пилип Орлик запевняв, що в такому разі передасть булаву Скоропадському. Це доказ, що Скоропадський підтримував задум Мазепи, був мазепинцем.

В 1689 році почався другий похід на Крим. Російсько-українське військо, яке налічувало 150 тисяч вояків, підійшло к Перекопу. Спека, падіж коней, відсутність води, опір татарського війська, хвороби змусили воєначальника В. Голіцина зупинити бойові дії та повернутися на Лівобережжя. Глибоке розчарування результатами цього походу було в старшин і козаків. Для Івана Скоропадського похід на Крим мав велике позитивне значення, він дав досвід військових дій із татарами, який знадобився згодом, коли він був стародубським полковником, а через якийсь час і гетьманом. З ним у походи ходив і Никифор Калениченко – його тесть. Відзначився в багатьох боях і отримав від царів Петра та Івана Олексійовичів жалувану грамоту. За проханням Івана Мазепи, по завершенню 17 днів отримав подібну грамоту і Скоропадський, за вірну службу в походах підтверджено його права на власність, придбані маєтки. Військові походи виснажували країну. Стихійні лиха заважали розвиткові народного господарства. В 1690 році було нашествя саранчі, вона поїла всі посіви, що призвело до того, що багато коней, овець, товару, свиней поздохало від голоду. В 1693 році гетьман Іван Мазепа доручає полковому писарю чернігівському відвести важливий лист до царя. «При цьому він доручає своєму посланцеві словесно пространными словами донести про те, що в Батурині відбувалася велика рада – съезд всей старшины войсковой, полковников и всяких полковых нижних людей и урядов местных, де йшлося про оренди, збирання грошей, которые суть всегда надобны, как на заплачение войску охотницкому, конным и пехотном полкам, так и на удовольствие иных войсковых обыкновенных расходов [11]». Виникла суперечка на раді й Мазепа звернувся до сюзерена з проханням вирішити це складне питання. Гетьман дав доручення Івану Скоропадському більш докладно обговорити цю проблему із царем і

набагато ширше, ніж було написано в листі. Цей факт свідчив про те, що Іван Скоропадський добре розумівся на економічній та правничій стороні питання, а також, що володар булави був впевнений у правильному розумінні свого посланця даного питання. Івана Скоропадського і при Івані Самойловичі й за часів Івана Мазепи використовували у якості посланця саме до Московії, а не до Польщі чи Кримського ханства. Це наводить на думку, що, можливо, було бажання мати фахівця з питань українсько-російських відносин. Також може бути, що це були особисті уподобання Івана Ілліча. Гетьмани посилали певних старшин до Польщі та Криму. «І чи не далось все це взнаки у 1708р., коли І. Скоропадський не підтримав Мазепу, який вирішив відверто піти на розрив з царем і приєднатися до шведського короля Карла XII? [11]». Іван Скоропадський, напевно, добре виконав доручення в Москві, бо відразу після приїзду додому отримав чин від Івана Мазепи і став генеральним бунчужним.

Таким Іван Ілліч був введений до еліти – вищої цивільної та військової влади Лівобережжя. Формально в обов'язок бунчужного входила охорона бунчука – гетьманської регалії. Фактично він повинен був вести військові справи, виконувати судові та адміністративні доручення, зустрічати і проводити послів. За статусом бунчужний був прирівняний із генеральним хорунжим. «На цій посаді він бере участь у Азовських і Дніпровських походах другої половини 90-х років 17 століття з метою відвоювання в Османської імперії приазовських та придніпровських фортець [14]». Іван Скоропадський серед інших восьми генеральних старшин одержав від царя в подарунок: дві пари соболів, сукно коштовне та 20 карбованців, за направлення під Газікермен козаків, на боротьбу з Білгородською ордою, та захоплення полонених. «Згідно з Константинопольським мирним договором між Росією та Туреччиною від 3(13) липня 1700 р., за першою офіційно закріплювався Азов із навколишніми землями та новозбудованими фортецями Павловськ, Таганрог, Міус, а другій поверталася частина Подніпров'я з незначними

османськими укріпленнями (щоправда, згідно з домовленостями, їх мали негайно зруйнувати)...Отже, цей документ на законодавчому рівні закріпив результати походів на Азов та Подніпров'я (1695-1696 рр.) [20]». Гуржій О.І. у своїй праці пише, що призначення Скоропадського генеральним бунчужним відбулося в 1698 р. О. Лазаревський вважав, що цю посаду Іван Ілліч отримав відразу після того, як він виконав доручення в Москві. Літописи дають свідчення, що в поході під Азов українських козаків у 1695 році, Іван Скоропадський мав чин генерального бунчужного. Гуржій О.І. уточнює, що нещодавно відшукав документ, у якому йдеться, що в серпні 1694 року міщанин Василь Пропеевич продав Івану Скоропадському – генеральному бунчужному в Чернігові за 600 злотих пляц дворовой. У тому ж році за 600 злотих Івану Іллічу продала пляц дворовой Настя Алеєєва, козацька вдова. У 1699 році була епідемія чуми, можливо, під час неї померла Пелагея – дружина Івана Ілліча. Залишившись із дочкою Іван Скоропадський вдруге одружується на вдові генерального бунчужного колишнього Голуба Костянтина – Анастасії. Напевно, з огляду на той факт, що Анастасія на 25 років молодша Івана Ілліча й мала на нього неабиякий вплив,

Мазепа призначає Скоропадського генеральним осавулом у 1701 році. Генеральний осавул за рангом був п'ятою особою в адміністрації. У його обов'язки входило: дивитися за станом і бойовим спорядженням усього війська, наглядати за складанням козацьких компутів, якщо були зловживання в певному районі проводив слідства, перевіряв чи є право власності на маєтки.

У 1700 почалася Північна війна. Літопис Самовидця дає уявлення про ці події: «Того ж року король полский Август Вторій зачал войну з королем шведским Каролусом, войском своїм потягнул под Ригу, опроч войска короного и литовского, где стоялі усе літо. А о Воздвиженії честного креста по указу его царского величества гетман запорожский Іван Мазепа послал своего войска на помоч королеві полскому часть з розних

полков [21]». Під час війни з 1700 до 1721 років Скоропадський неодноразово приймав участь у бойових діях і керував козацькими частинами. Іван Скоропадський у 1705 році 15 листопада прибув у місто Гродно, де мала відбутися зустріч Петра I та міністра Головіна з польським королем, союзником у війні, Августом II. Іван Ілліч доводив, що козацьке військо краще діє, коли атакує ворога, захищаючи обоз, або в облозі фортеці, але не може бути таким же дієвим у чистому полі. Коней козаки використовують у походах для перевозу вантажу й тому вони не можуть швидко пересуватися і уповільнюють полки. Скоропадський висловив невдоволення тим, що через мінливість союзників-поляків одинадцять козацьких підрозділів під Варшавою не досягли успіху у військових операціях. Він також підкреслив, що саме завдяки перебуванню гетьмана в Польщі дозволило Августові II втримати за собою декілька воєводств. Іван Ілліч підтримав прохання Мазепи, щодо організації кращого координування українських та російських військ і потребу використати замість російських полків Неплюєва, складених із людей мало вчених і неефективних у бою, драгунів або саксонців. Петро I вирішив передати Польщі декілька міст на правобережжі Дніпра. Він через Головіна волів дізнатися думку гетьмана по цьому питанню. Мазепа написав у листі до царського сановника, що в усьому покладається на волю государя та є деякі перешкоди у виконанні цього, про що доповість Іван Скоропадський – генеральний осавул, який прибуде до двору монаршого. Іван Ілліч розтлумачив думку Мазепи, що головна незручність це сусідство Польщі, у такому разі, із запорожцями та Кримом. Далі Скоропадський пояснив, що в договорі вічного миру з Польщею зазначено направити обоєпільних комісарів для розмежування на цій стороні Дніпра Канева, Черкас, Чигирин, Корсуня, Крилова та інших із їхніми землями, а якщо ці міста відійдуть полякам, то всі малоросіяни, щоб уникнути повинностей, перейдуть на цю сторону Дніпра, особливо з полків: Лубенського, Переяславського та Миргородського, тому що мають старовинні ґрунти із

цієї сторони. Важко говорити, що саме вплинуло на царя: міркування Мазепи, що вміло передав Скоропадський, чи політичні обставини, але вирішення питання відклали на роки. Це свідчення перемоги української дипломатії, зокрема, генерального осавула. Іван Скоропадський, виконавши доручення, повернувся в Україну. Він передав Мазепі наказ Петра І: залишити полки в Польщі і їхати до Батурина, «...если слабое здоровье или дела необходимыя возбраняют ему пребывать на службе государевой [11]». Іван Ілліч продовжує скуповувати пляци та ґрунти. Козак Куриченко Я. продав йому ділянку землі в 1705 році 22 червня за сто вісімдесят золотих. 1706 року Скоропадський посів ранг полковника в Стародубському полку, замінивши Михайла Миклашевського, героїчно загиблого від шведів у цьому ж році. Іван Ілліч отримав необмежену владу та величезні пільги. Він керував духовними, цивільними та військовими справами. «Наступного року на чолі свого полку Скоропадський здійснив похід до Польщі, де брав участь у боях з прихильниками шведів на польсько-австрійському кордоні аж за рікою Вісла. Окрім того, стародубські козаки відзначилися під час взяття міста Бихова[14]». Підтримував Скоропадський і тісні зв'язки з гетьманом. Дбав про постачання звіриною кухнею регляртарскую. Для цього надав привілеї стрільцям [11]. «Треба відзначити, що Стародубський полк, як адміністративна та військова одиниця був одним із найсильніших у складі України-гетьманщини. Його особовий склад брав активну участь у Кримських походах 1687 та 1689 років, Азовських компаніях 1695 – 1696 років, Північній війні 1700-1721 років...[14]». Іван Скоропадський брав участь у 1707 році в поході російсько-українських військ до Польщі. У 1706 році сталися події, які розкрили наміри Москви щодо України. Улітку того ж року, на честь перебування в Києві Петра І, старшини влаштували обід на честь царя. Під час святкування Олександр Меншиков, випивши зайвого, заговорив з Іваном Мазепою, що треба усунути внутрішніх ворогів, говорячи про місцевих державців. Княгиня Дольська попередила

Мазепу про те, що князь Меншиков хоче бути володарем Гетьманщини. Петро I планував реформувати Україну за своїм планом. «Оцінюючи ситуацію, що склалася, Іван Мазепа відверто заявляв серед свого оточення: Я сам добре знаю, що вони замишляють наді мною та над усіма вами: хочуть мене задовольнити князем Римської держави, усю старшину викоренити, міста наші відібрати під свою область, поставивши в них своїх воєвод чи губернаторів, а коли б наші не погодилися, то за Волгу всіх їх перегнати, а Україну своїми людьми осадити... Князь Олександр Данилович просив собі у царя князювання чернігівського: через нього він стелить собі шлях до гетьманства [20]». Петро I мав на меті скасувати гетьманство, старшину звільнити, владу передати губернаторам. Петро I планував повністю ліквідувати автономію України. Ці події вплинули на формування суспільно-політичних поглядів Івана Скоропадського, виникла ідея збереження національної автономії, державного самоуправління.

У 1708 році на Мазепу зробив донос чернець, а після цього полтавський житель Петро Яценко, найнятий старшинами, подав на гетьмана в Москву казку, що Мазепа цареві невірний. У зв'язку із цим гетьман послав Скоропадського 24 лютого того ж року із суддями полковими: стародубським Романовським І., переяславським Бирлом І. разом Д. Болботою – військовим канцеляристом до Петра І. Іван Ілліч повинен був переконати царя в тому, що треба передати донощиків для проведення слідства в Київ. Скоропадський виконав місію вдало, добре ім'я гетьмана не постраждало. Наклепників засудили до страти. Василь Кочубей – генеральний суддя та Іван Іскра – бувший полтавський полковник звинуватили І. Мазепу в зраді царю і бажанні відділити Україну від Росії. Причиною цього був конфлікт гетьмана з генеральним суддею, в основі якого знаходились інтимні стосунки літнього Мазепи з його хрещеницею красунею Мотрею Кочубей – дочкою Василя Кочубея. Свою образу батько вирішив повернути в площину політики і звинуватив

гетьмана в зраді монарху. Прізвище Скоропадського присутнє при веденні слідства в Смоленську, де Василь Кочубей з Іваном Іскрою подали свій донос, а згодом у Москві. Генеральний суддя доносив Петру І, що в 1707 році 11 травня Мазепа приймав гостей, заїхав також і Мусін-Пушкін – боярин (мабуть, батько історика Мусіна-Пушкіна Олексія Івановича). Після обіду Мазепа всіх гостей відпустив, у нього залишились Іван Скоропадський і Василь Кочубей. Далі, генеральний суддя розповідав наступне: Мазепа сміявся, радів, пив спиртне, тому що поляки повбивали вояків Петра І в містах кордону Литовського і сподівався, що Литва піде воювати з Московією, що буде корисно Україні. Тільки на наступний день Іван Ілліч відпущений до дому, у Чернігів. 10 жовтня того ж року, Мазепа з полковниками зачинилися в гетьманському будинку й ніхто до них не міг зайти. «Всередині ж оселі нібито сиділи панове полковники, а дело у их такое, же читают Пакта Комиссии Гадяцкое, а тая Комиссия чинилася войску Запорожскому з ляхами за гетмана Виговського, в измену его (1658)[11]». Цим генеральний суддя доводив, що був намір зради. У 1706 році 31 червня Мазепа у Василя Кочубея, під час обіду, перед усіма головними особами сказав, що він живе не маючи відчуття безпеки, не має надії цілості своєї, завжди чекає як віл обуха. Гетьман добре говорив про Виговського та Брюховецького, дуже шкодував, що не вдається отримати згоду кримського хана на взаємодію. Ці свідчення були від упередженої людини, коли настала можливість жорстоких покарань, від більшості своїх звинувачень гетьмана Іскра Іван та Василь Кочубей відмовились. Гуржій О.І. у своїй книзі зазначає, що старшина постійно згадувала Богдана Хмельницького, Івана Брюховецького, Івана Виговського, Петра Дорошенка, хвилювало економічне та політичне становище українців [11]. Серед гетьманської адміністрації багато було невдоволених порядками, які існували, але одна річ це тільки говорити, а інша – виступати проти уряду царя. У 1708 році в травні в Івана Скоропадського з'явився конкурент, який бажав стати стародубським полковником – полковник Черниш. Він

декілька раз приїжджав у Посольський приказ у Москві. Мазепа тричі писав графу Головкіну і просив не вірити цій людині. Черниш обмовив і Мазепу, і Головкіна, і таємного секретаря та також «...всевал многія плевелы о имени монаршеском, и иные многіе непристойности к возмущенію народа малороссійскаго [11]». Джерела зафіксували, що в Стародубському полку з 1706 до 1708 роки були заступники Скоропадського, які коли полковник був відсутній виконували його обов'язки. Можна назвати: Станіслава Палубинського, Прокопа Силенка, Дмитра Журмана, Семена Соболевського. Прокоп Силенко 1708 року 18 червня, у той час був наказним полковником, сповістив Головкіна про те, що були направлені 20 людей для розсилки в різні сторони. В. Панащенко вказувала, що Прокіп Силенко був наказним полковником «...у 1699, 1701, 1703, 1704, 1706, 1707, 1709, 1710, 1712 роках [11]». Він, писав О. Лазаревський, був на посаді сотника з 1693 до 1708 року, а з 1709 до 1714 року – полкового обозного [11].

Старшина була незадоволена діями Петра І. Політичне обмеження автономії України, зневажливе ставлення до старшини, відсутності платні козакам, необхідність за свій рахунок утримувати московські війська в час Північної війни – викликало бажання відмовитися від зверхності Москви й шукати іншу країну, яка захистила б від зовнішніх загроз і допомогла вернути Правобережжя України. З 1704 року почалися стосунки гетьмана Івана Мазепи з воєводою Речі Посполитої Белзького воєводства А. Сенявським. І, хоча, Мазепа листувався з А. Сенявським за дорученням Петра І, гетьман намагався за допомогою урядовця Речі Посполитої повернути Правобережжя під владу Гетьманату. У 1706 році А. Сенявський став коронним гетьманом і наладив таємно відносини з Карлом XII. А. Сенявський і Мазепа налагодили стосунки майже одночасно в 1707 році восени з королем Станіславом Ліщинським. У серпні 1708 році Мазепа зізнався Сенявському про свій намір укласти союз зі Шведським королівством. Даніель Крман – словацький просвітитель

писав, що Мазепа скликав полковників і запитав, що робити та до кого бажають приєднатися. Мовляв, цар порушив усі вольності: наслав московське військо до козацьких фортець, вимагає все більшу кількість коней, не дає козакам обіцяну плату, відторгнув три полки, які з Воротинського воєводства були приєднані (полки Правобережжя). Від короля Швеції, який знаходиться далеко, навпаки, їхнім вольностям ніхто не загрожує. Можна думати, що вони будуть поширені. Король Карл XII дотримує своє слово. Після цього всі приєдналися до свого гетьмана, склали присягу мовчання і відійшли. Можливо, серед полковників був і Скоропадський. У період з серпня по жовтень він організовує захист Стародубщини від шведських загарбників. « 30 жовтня 1708 року гетьман Мазепа написав закличний лист до стародубського полковника Івана Скоропадського, в якому, по-перше, пояснив причини розриву з Москвою: видячи Отчизну нашу Малоросійскую до крайней уже приходячую згубы, когда враждебная нам потенція московская тое, что от многих лет в всезломном своем намереніи положила, теперь з упадком последним прав вольностей наших, почала приводити в скуток, кгда без безъ жадного с нами согласія зачала города малоросійскіе в свою область отбирати, людей наших з оних повигонявши, порабованих и до конца знищених, своими войсками осажувати... По-друге, Мазепа наказував Скоропадському вигнати з Стародуба російські підрозділи та рухатися у напрямку Батурина на з'єднання з українсько-шведським військом [19]».

У жовтні 1708 року Мазепа перейшов у протекцію до шведського короля Карла XII, це було несподівано для Івана Скоропадського[22]. Гетьман наполегливо умовляв Івана Ілліча теж приєднатися до шведської армії, але стародубський полковник не підтримав начальника. « Якщо він не пішов за Мазепою, то не для браку сильних переконань, а просто тому, що ввиду повставшої в Україні ситуації: недостачі війська, соціального антагонізму й величезної сили царя Петра, вигляди на поводження слабі, й він не пішов із Мазепою [3]». Після отримання листа-заклику від гетьмана

він терміново виїхав у Глухів, де Петро I наказав зібратися всім вірним царю старшинам на обрання нового гетьмана. 2 листопада цар Петро I віддав наказ Меншикову знищити Батурин – гетьманську столицю. Місто було зруйновано, а жителів знищили. Загинуло близько 3 тисяч осіб. «Після несподіваного для багатьох переходу Івана Мазепи на бік шведського короля Карла XII цар Петро I видав спеціальний маніфест до всього населення України про обрання нового володаря булави. Однак це була формальна пропозиція. Натомість російський монарх вже перед тим визначився з кандидатурою. Царський вибір зупинився на 62-річному Іванові Скоропадському [14]». Козаки й урядники висунули вимогу до Петра I, що вони приступлять до вибору лише за умови, що вибір гетьмана відбудеться із затвердженням усіх привілеїв, прерогатив і прав його, які забезпечують права і вольності народу. Просили, щоби підтвердив це цар своєю грамотою. Петро I присягнув зборам, що він підтвердить усі народні, гетьманські і військові права та відповідні договірні статті, «...як минуться нинішні воєнні замішання та невігоди [6]».

У Глухові, після вагань старшини на раді більшістю голосів вибрали гетьманом Скоропадського. Обрання відбулося в 1708 році 6 листопада і проходило під наглядом російських урядовців, а козацька рада була оточена військами царя. 7 листопада Петро I затвердив у грамоті Івана Скоропадського у вищій посаді України. «Нових договірних статей, як цього вимагала традиція з нагоди гетьманських виборів, не вироблено...[5]». У листопаді відбулися масові дуже жорстокі репресії уряду царя проти «мазепинців». Їх відправляли до Сибіру, страчували. Перемога російської армії в Полтавській битві дала можливість не дотримуватися українських прав та закріпити при гетьмані царських резидентів. На початку свого правління Скоропадський дуже швидко втрачав політичну владу та авторитет серед людей. «Особливо гнітила та обмежувала його волю вимушена дружба з царськими сановниками, вищим російським офіцерством, а також задушливі обійми самого Петра I.

[22]». Останній, якби дозволили обставини, скасував би інститут гетьманства і привілеї старшини. Північна війна змушувала терпіти інститут козацтва.

Формування в Івана Скоропадського суспільно-політичних поглядів пройшло декілька етапів та відбувалося під впливом гетьмана Лівобережної України Івана Самойловича та гетьмана Івана Мазепи. Уже потім, у ранзі володаря булави було намагання постійне, але не радикальне, зберегти козацький устрій, який був встановлений гетьманом Богданом Хмельницьким. Він відстоював права українців і вольності, звертався саме до нормативних актів, затверджених самим Богданом, а потім наступними гетьманами підтверджені. Перебуваючи під керівництвом Мазепи, Іван Ілліч поступово долав дистанцію від виконавця чужої волі до керманіча держави. Він спілкувався з Іваном Виговським і добре знав про його автономістичні устремління, таємно обговорював із ним умови 1658 року Гадяцького договору. Листувався з Пилипом Орликом. Однак на Івана Скоропадського чинили могутній негативний тиск московський цар і його поплічники. Не можна пояснювати негаразди, які відбувалися за часів правління Івана Ілліча лише особистими вадами. Адже через багато років у свідомості старшин залишилися згадки про тоталітарний режим Петра I. Навіть у 1778 році на могилі Григорія Гнатовича Галагана – прилуцького полковника, близькі й родичі вмістили напис: «Рожден от Рождества Владыки

Семь сот шестнадцатом годе,
Когда был страшен Петр Великий
И на земли и на воде [11]».

Тому, коли йде мова про військову та суспільно-політичну діяльність Івана Скоропадського слід враховувати всі ці фактори.

1708 року 6 листопада відбулося формальне обрання (фактично це було призначення царем) гетьмана в Глухові у Генеральній раді. Це не повною мірою виявляло статус керманіча Україною, тоді не було угоди

підходящого рівня, традиційних статей, між Іваном Скоропадським та Петром І. «У виданому 1 листопада Манифесте всей малороссийской старшине и войску, съехавшимся в Глухове для избрания вольными голосами нового гетмана монарх обіцяв надати українцям усі вольності, права та привілеї згідно з договором 1654 р., укладеним Олексієм Михайловичем і Богданом Хмельницьким. Важливо зазначити, що сам гетьман, складаючи присягу на вірність цареві, від імені народу малоросійського, врученого під його управління, клявся місцевих жителів от всяких шатостей удерживать, и быть во всяком верном подданстве у его царского величества и наследников его... по поставленным статьям, каковы состоялись у первого гетмана» [11]. Іван Скоропадський в майбутньому неодноразово покликався на акти періоду Хмельницького у своїх універсалах та листах. На виборах гетьмана вище духівництво, чернігівський полковник Павло Полуботок, переяславський полковник Степан Томара, так званий, Тамара, ніжинський полковник Лук'ян Жураковський, миргородський полковник Данило Апостол, полтавський полковник Іван Левенець, наказний полковник лубенський Василь Савич, Гнат Галаган, який був тоді охотно-комонний й багато других старшин обмірковували з уповноваженими Москви дуже важливе питання «про цілісність Отчизны Малоросійской» [11]. Отже, йшлося на найвищому рівні, щоб відновити українську державність такою, якою вона була в середині 17 століття, з самого початку, незважаючи на всі її царатом обмеження за гетьманів від Виговського до Мазепи. Прямо говорилося, що Гетьманщина – це козацька автономія, яка знаходилася в складі Російської держави. Насправді уряд Росії не збирався втратити здобуті позиції по відношенню до української проблеми. Факт, що протягом якогось часу для дуже багатьох українців існував альтернативний гетьман, хоч він і знаходився у вигнанні – Мазепа не сприяло об'єднанню національних патріотичних сил. Потім таким гетьманом став П. Орлик. Отже на початку 18 століття існувала сильна опозиція гетьманській владі, яка при більш

сприятливих умовах в Україні могла б установити уряд з іншою політичною орієнтацією. Запорозька Січ не визнавала жодної влади крім Коша.

Сюзерен у 1708 році 7 листопада видав жалувану грамоту, де обіцяв помилування тим хто втік з Мазепою і повернути їх маєтки, якщо вони залишать стан шведів. «8 листопада гетьман видав універсал Петру Булавці на маєтки, де висловився про широту своїх повноважень як державного діяча так: ...Иж меючи мы, по милости монаршой пресветлейшого государя нашего, царя, зуполную (повну) власть всякіе в Малороссіи устрoeвати порядки...» [11]. Ця заява прозвучала категорично і мала вплинути на місцевих державців. Це було звідомлено цілком свідомо, подібна думка виказувалась Скоропадським не один раз. В універсалі який було видано синові полковника Миклашевського від 1710 року 16 грудня Скоропадський висловився більш чітко: «...Иж мы гетман, з Божей и монаршей царского пресветлаго величества соизволительной милости врученную себе действительную одержавши власть, всякое в малороссійской отчизни нашей до благопотребных порядков и воли монаршой стягающее сочиняти правленіе и в том на певних особ, одних в войску запорожском заслужонних, а других до войсковой службы згодних, по достоинности, годніе показывать респекта» [11].

У 1708 році 9 листопада Петро I в Глухові підписав Маніфест, де звертався до малоросійського народу і оцінював вчинок Мазепи, як зрадника, що спокусився на обіцянки шведського короля. У тих надзвичайних умовах Івану Скоропадському не було іншого виходу, як видати спеціальний універсал у відповідь на заходи Петра I, викликані страхом втратити українські землі. У цьому універсалі Скоропадський спростовував листи Мазепи датовані 10 листопадом з закликом приєднатися до нього. Новообраний гетьман видав в Лебедині універсал, у якому доводив, що Мазепа «зрадив» лише задля власної користі, а не для загального добра. Цей документ від 8 грудня, хоча логічно якби він

з'явився раніше на місяць. Можливо, Скоропадський очікував, що ситуація стабілізується і проясниться для особисто нього. В універсалі імовірний перехід до польського короля асоціювався з нестерпним ярмом, а також ішлося про милість монарха і достоїнності великоросійського народу. «Позитивно оцінювався акт об'єднання України з Росією в 1654 році, внаслідок чого Україна, отчизна наша, пришовши по перших войнах в спокойное кветнучое и щастливое повожене, помножилася зданієм церквей Божіих и святых обителей и распространилася в города, места и села, и урожаями земными, купецкими гандлями, во всякій изобиловали достаток» [11]. Іван Скоропадський на догоду Петру I фальсифікував становище українських земель в Російській державі. Цар у новообраного гетьмана виступав не ворогом, а захисником місцевого люду. Гетьман не вірив у те, що Петро I хотів усю старшину та полковників у неволю запровадити, козаків перетворити на драгунів та солдат, а народ поневолити і наш край обложити великоросійськими людьми. Тому вторгнення в Україну Карла XII ставилося в провину лише Мазепі, а тому не можна було виправдати спілку з ним, бо він єретик та ворог, так як і С. Лещинський, цілості вітчизни, на думку Івана Скоропадського.

« Всі, хто віддався під протекцію шведського короля (Польща, Литва, Саксонія й частково Шльонська земля), зазначав далі гетьман, зазнали порабовання и разоренія, що чекало й Україну» [11]. Гетьман говорив про народ, над яким він мав владу, як осібний, який має державні кордони. Володар булави засуджував політику Виговського і Тетері, яка була спрямована на унію з поляками і позитивно оцінював політику російського царя з королями пруським і польським, цесарем римським, завдяки чому Петро I «славу от всей Европы мает» [11].

1708 року 18 грудня Петро I видав указ згідно з яким було проведено на території Російської держави губерніальну реформу, була створена Київська губернія, яка включала 56 міст, майже всю Гетьманщину. Азовська губернія включала Слобідську Україну. Після того, як Мазепа

перейшов на бік шведського короля – Карла XII у 1708 році, Петро I вважав усіх козаків і старшин зрадниками. У 1709 році 8 червня цар пише листа князю Долгорукому Г. із табору коло Полтави: «А что о отакованье неприятеля от нас, не объявляй гетману, дабы не пронеслось, но секретно сие дело держи» [11]. Скоропадський був наготові з козацькими полками, щоб коли треба прийти на допомогу Петру I. Цар приховував від гетьмана весь перебіг військових дій Полтавської баталії, для чого інформацію про них доручив «просіювати» дипломату та послу в Польщі Долгорукому. Козацькі загони, використовувалися на «кордонах» бойових дій. До цього Скоропадський та генерал Ренне з драгунськими загонами змусили шведів відступити від села Жуки до Полтави. Тому не дивно, що позбавлений довіри Петра I Скоропадський вже не міг проявити себе у військовій діяльності, яка стала менш виразною і епізодичною. Зовні Петро I прагне показати Івану Іллічу, що цінує заслуги гетьмана у боротьбі зі шведами. У 1709 році 10 липня цар нагородив Скоропадського й старшину медалями золотими, сто тисяч карбованців пожалував усьому малоросійському війську, волоським найманцям – чотири тисячі карбованців, козакам та калмикам – двадцять тисяч карбованців. Історик А. Яковлев зазначає, що позиція гетьмана скріпилася після Полтавської битви, яка відбулася у 1709 році 27 червня. Той факт, що Мазепа вийшов за межі України посприяв зростанню авторитету Івана Скоропадського як гетьмана.

Після розгрому у Полтавській битві армії короля Карла XII, 17 липня Іван Ілліч подав царю у Решетилівці три документи, які стосувалися справ на Лівобережжі, серед них і проект угод, так званих статей, з 14 пунктами, які були на потребі часу, а також прохання до Петра I підтвердити давні права та вольності українцям. Їхнім вивченням цар зайнявся в Києві і наклав на них резолюції. Історик України Рігельман Олександр Іванович датував статті 17 та 31 липнем, при цьому уточнив, що відповідь на угоди, а саме відповідний указ було видано в Києві. Російський історик Голиков

повідомляв, що Петро I вирішив питання з угодами десь 29 – 31 липня, перед тим, як виїздити з Решетилівки. Маркевич Микола Андрійович – український історик, навів двічі, з невеликим різночитанням, цей документ у своїй книзі, яка налічує 5 томів «Истории Малороссии». В одному уривку його датовано 13 липня, а в іншому дата – 31 липня. Історик Бантиш-Каменський написав: « Решительный указ великого государя видано в Києві 31 липня на прошение Івана Скоропадського, писанное в обозе под Решетиловкою, июля 17 дня» [11]. Резолюції на угоди були підписані графом Головкіним і стали програмою Росії по відношенню до України. На 1 пункт Петро I, звертаючись до жалуваної грамоти від 1708 року 1 листопада на рахунок прав, вольностей та військових порядків, які були надані за попередніх гетьманів, а також тих що були надані Богдану Хмельницькому московським царем Алексієм Михайловичем, заявив, що всі вони вже підтверджені. По інших пунктах цар пообіцяв відповісти «сколько скоро время допустит». Скоропадський добивався від царя обмеження влади, як не монарха, то російських вельмож на Гетьманщині. «Конкретно 5-м пунктом передбачалося: Воеводам, по давнему обычаю Введенному ще за Б. Хмельницкого, в Украине пребывающим, указом е. ц. п. в. Подтверждено будет, дабы до малороссійскаго народа людей без указа отнюдь не интересовались, и прав их и вольностей не нарушивали, и в суды и расправы их не вступались, а до кого из малороссійскаго народа какое важное дело будет, о том, с согласия тех мест полковников, или старшины, розыск и справедливость по правам их чинили, кроме государственных дел, яко измена и прочее, тому подобное...» [11]. 7 пунктом наголошувалося, що малоросійський народ мав і зараз має милості від царя і у «содержаніи всех привилей и волностей и свобод их, паче всех иных народов...» [11]. Далі у 13 пункті Іван Ілліч чітко обумовлював наступне: царські укази, які стосувалися Гетьманщини, надсилати гетьману із « Приказа Малыя Россія», в інших випадках від міністрів, котрим ті справи доручили, більш не від кого другого [11]. Цим

документом підкреслювалося зосередження влади Гетьманщини в руках Скоропадського Івана Ілліча безпосередньо підпорядкованого тільки царю. В разі необхідності полковники мали замінювати гетьмана й лише в разі потреби узгоджувати державні справи з відповідного рангу царськими чиновниками. Проте ці положення залишилися нездійсненими начерками Скоропадського. Поява «статей» гетьмана та резолюцій на них царя у часі збіглися з надаванням Петром I своєму стольнику Ізмайлову А. інших «таємних статей», а також « явних» у липні 18 та 27 і 30 числа, як тому вести себе в раді, будучи при Івану Іллічу [11].

Таким чином Ізмайлов А. був призначений царським резидентом при Скоропадському по справах, які стосувалися Лівобережної України. Ізмайлов А. офіційно мав доручення: по-перше, разом з гетьманом запорожців доглядати в зв'язку із «зрадою» Мазепи, щоб Малоросійський край був у тиші й покорі по відношенню до російського царя, по-друге, дивитися за низовиками, не дозволяти збирати коло себе «своевольцов», із київським воєводою та Скоропадським викорінювати їх [11]. Третім пунктом було, при приїзді до володаря булави іноземних послів приймати їх з Скоропадським, а листи послів переписувати й присилати Петру I, так як про це «в данных статях прежним гетманом, Богдану Хмельницкому в 9, Ивану Самойлову (Самойловичу) в 4 [статях] написано [11]. Четвертий пункт, без поради царя не допускати, щоб обирали нових старшин. П'ятий пункт застерігав призначати на посади іноземців, шостий пункт слідкувати, щоб гетьман не карав смертю полковників та нікого з полкової адміністрації за провини без дозволу Петра I. В пунктах 7 та 9 і 10 йшлося про покарання «мазепинцям», про порядок сплати у державну казну на російських військових та податків, 8 пункт – побажання царя, щоб постійна резиденція гетьмана була у Глухові. Останнє робилося, щоб гетьманська резиденція із зруйнованого Батурина переносилася до кордонів Росії. Таємні настанови були представлені трьома пунктами, нагляд за діями старшин і Скоропадського, щоб ніякої зради та смуту

серед народа не було, унеможливлувати зв'язки гетьмана з Кримом, Швецією, Туреччиною, Польщею, Доном і утримання піших полків, для запобігання якогось для Росії «зла». Крім того, фінансова система Лівобережної України контролювалася резидентом. Цар спеціальною грамотою 30 липня сповістив Скоропадського про призначення Ізмайлова А. «на допомогу» гетьману, щоб «надлежащие наши, великаго государя, дела управляют с общего с ним совету» [11]. В 1710 році Петро I офіційно узаконив Скоропадського в гетьманському уряді жалуваною грамотою. В «Полном собрании Российской империи та Источниках малороссийской истории вона помилково вміщена під 5 січня» [11]. Безперечно цей документ був виданий пізніше, бо в ньому згаданий лист гетьмана написаний Петру I датований 1710 роком 16 лютого. Дослідник Яковлів А. вказує дату – 1711 рік 5 січня. В грамоті йшлося про те, що гетьман має право користування мастками та клейнодами, а також підтвердження прав козаків згідно з пунктів, які були підписані Богданом Хмельницьким. Ізмайлов А. чим раз більше втручався в внутрішню політику адміністрації Гетьманщини, справа дійшла до того, що резидент царя вже навіть почав зі Скоропадським разом підписувати універсали, що обурило навіть в Росії вищих сановників. Головкин Г. – граф, а також державний канцлер, пізніше президент з 1718 року Колегії по іноземним справам писав у листі до Скоропадського в 1710 році 30 вересня: «Что-же от Вашей Вельможности выданной увещательной лист к ним, запорожцам, к покорению их, паки приводя под высокодержавную е. ц. в. руку был подписан не от одного Вашей Милости, но и от господина Измайлова, и то мне зело удивительно, чего ради то он учинил, ибо ему того чинить не надлежало.» [11] Російський історик Соловйов С. писав, що ця подія була причиною усунення Ізмайлова з резидентства, підписання ним із Скоропадським «увещательной» запорожців грамоти суперечило «руському праву». Офіційна версія того, що Ізмайлова звільнили, було прохання резидента про звільнення з причини «нужд его домовых и скудности» [11], як писав у

листі 1710 року 2 жовтня Головкін Г. До цього на утримання резидента було виділено в Гетьманщині сто дворів посполитих. Головкін Г. сповістив Скоропадського 13 вересня про призначення вже двох замість Ізмайлова резидентів: Федора Протасьєва – стольника та Вініюса думного дяка для « для советов о делах» [11]. На їх утримання Головкін «просив» виділити по 100 дворів, як раніше гетьмани виділяли полковникам, що при них були. » [11]

Резидентам була дана таємна інструкція із 4 пунктів і шифр, «цифровану абетку» » [11]. На основі діяльності резидентів була утворена канцелярія правління міністерства, яка була до 1749 року. Протасьєв знаходився при Скоропадському до часу утворення в 1722 році Малоросійської колегії. Кожний рік гетьманської влада та автономія Гетьманщини обмежувалася. Навіть за цих умов при наглядом та тиском Скоропадський намагався провадити в інтересах народу України зовнішню політику. Досить гостро за Скоропадського стояли питання, які стосувалися Південного та Правобережного регіонів, стосунки України з Туреччиною, Польщею, Кримом і Росією. Гетьман підтримував листування з Юсип-пашею, сілістрійським володарем. Іван Ілліч радився із Головкіним Г., чи листуватися йому надалі та отримав згоду. Підтримував Скоропадський зв'язки з Речі Посполитою. Головкін Г. запевняв Івана Ілліча, що царем на нього покладено правління також «задніпровськими», правобережним полками, але для теперішньої ситуації, яка є небезпечною і для обережності київському воєводі доручено тамтешні справи наглядати та діяти із згоди гетьмана. Про те наскільки самостійно гетьман міг вирішувати питання зв'язні з Правобережжям говорить такий факт. Бутович, генеральний осавул, який здійснював нагляд за Дніпром за дорученням Скоропадського, потрапив у немилість в уряді Москви. Із-за цього від гетьмана вимагали замінити Бутовича у 1711 році на « доброго и верного человека, але по своему рассмотрению» [11]. Згідно з царським указом на початку року гетьман готував кілька тисяч козаків із полків

Лубенського та Полтавського, щоб відправити охороняти кордони в Азовську губернію від нападу ворогів. Потім Іван Ілліч пішов в похід до Криму, оберігав від ріки Донця до ріки Бугу кордон, під Кам'яним Затоном побував, де розмістився головний штаб його. Скоропадський як державний діяч виступав з ідеєю об'єднання Лівобережжя й Правобережжя під його булавою, мав на меті підпорядкувати Слобожанщину, що була під керівництвом воєвод царя. Він відстоював міста, що прагнули відібрати в Гетьманщини. Місто Котельва належало до Полтавської битви Гадяцькому полку, а потім його прилучили до Охтирського. Скоропадський клопотав повернути місто перед урядом Москви до Лівобережної України, але це не вдалося. Нерідко роль гетьмана в справі збереження кордонів України применшується. Після того, як завершилася російсько-турецька війна (1710-1713) треба було уточнити демаркаційну лінію, яка б відділяла держави. Цар дав наказ Шереметєву Б. послати двох людей з полковників або підполковників на визначення кордону біля Києва. Водночас Апраксін П. боярин по царському указу мав доручити комісарам «границу чинить во всем против того как трактат гласит» [11]. Гетьман повинен був, щоб врахували інтереси Гетьманщини, відправити двох службовців на допомогу Апраксину і одного на допомогу Шереметєву. Апраксін писав у листах до Скоропадського, як проходить розмежування». Поступове обмеження діяльності Скоропадського йшло по всіх напрямках. В 1712 році гетьман хотів, щоб київським полковником був Сулима І. – генеральний хорунжий, це не було здійснено. Наступного року Шереметєв Б. з Протасьєвим захотіли змінити полковників Савича В. лубенського та Носа І. прилуцького, їх зразу звільнили. Лубенським полковником був призначений Маркевич М. (Маркович) «по монаршому благоволенію» [11]. Протягом 1715 року Скоропадський коло Дніпра стояв, біля Києва і стежив за польським військом, а також «прикривав» переселенців з Правобережжя на Лівобережжя [11].

Гетьман до Гадяча перейшов у 1716 році, а навколо міста розмістив козацькі загони. Скоропадський звернувся у 1716 році до Петра I, щоб він полегшив економічне становище в Гетьманщині та чіткіше визначив у складі Росії статус українців. Та цар був зайнятий військовими діями у Польщі, з шведським королем, Кримським ханством на кордоні. Петро I у 1717 році обмежився обіцянкою «наградим вам, верному нашому подданному и всему Малороссійскому народу, по окончаніи сея трудныя войны, своею милостию и содержанием ваших прав и вольностей без всякого умаленія» [11]. Це говорить про те, що незважаючи на всі «підтвердження» давніх привілеїв та прав українському народу це питання законодавчо не було вирішено.

Незважаючи на обмеження і неузгодженість, Скоропадський провадив свою власну незалежну політику. Українські полки і російські полки у 1718 та 1719 роках під Царицином, від ріки Дон до ріки Волги (Олги) перекоп робили, а потім пішли в похід в напрямку Терка і потім до перської землі, до Дербента, як написано у «Чернігівському літописі» [11]. У 1720 році царський резидент подав «доношення» в Державну колегію, що займалася іноземними справами, про те, що гетьман порушив статті, надані Хмельницькому Богдану у пункті 9 та статті, надані Івану Самойловичу у пункті 4. Також там йшлося, що Скоропадський листується з монархами, урядовими особами інших держав, із Польщі приймає посланців від коронних гетьманів і від інших знатних персон. Листи від них отримує та відповідає без регента, лише повідомляє на словах про, що до нього в листах гетьмани та інші персони писали, а як він відповідає на ті листи не говорить. Протасьєв Ф., ще закидав гетьману, що він роздавав землі «зрадників», попри заборону. Також Скоропадський усіляко збір відомостей про податки в Гетьманщині затримував, які мали бути направлені на утримання сердюцьких та компанійських полків. У відповідь про «непорядки» в Лівобережній Україні написані в доносі резидента канцеляристи звинувачувалися в тому, що вони підробляли підпис

гетьмана під час його хвороби та поширювали універсали з цими підписами. Була розпочата справа по реорганізації канцелярської справи Гетьманщини. Канцеляристів Михайлова Григорія і Дорошенка заарештували і вислали до Москви на допит. Генеральний писар повинен був підписувати розпорядження Генеральної військової канцелярії тільки власним ім'ям, а не гетьманським.

У 1721 році 14 листопада цар видав грамоту, де нарікав гетьману, що він не поліпшив роботи військової установи, яка була йому підпорядкована. В цій грамоті Петро I ще наказував в Глухові утворити судову канцелярію, яку очолював би Іван Черниш генеральний суддя. Коли останній цього розпорядження не виконає протягом місяця, « по крайней мере в два, з нього передбачалося стягнення великого штрафу» [11]. Скаржилися на гетьмана і за порушення фінансового порядку. Скоропадський на початку року 1722 з родиною та Лизогубом Я. – генеральним бунчужним, зятем Толстим П. – ніжинським полковником, Савичем С. -генеральним писарем поїхав на запрошення царя до Москви. Скоропадський мав привітати Петра I з перемогою у Північній війні, яка тривала з 1700 по 1721 роки, а також імператорським титулом. Гетьман півроку перебував у Москві та спробував використати цей час на користь українського народу.

Він подав 11 квітня Петру I « статті», у яких йшлося про «загальнонародні нужди» [11]. Так він прагнув розв'язати справу про суперечки козаків та Меншикова за землі. У першому пункті йшлося, що Україна тридцять років утримувала російські війська і цей час «оскудела», а посполиті та козаки залишилися малочисельні [11]. Скоропадський «рабски» просив о помилуванні країни [11].

Петро I відповів 29 квітня, тим що наклав резолюцію: «быть по прежнему» [11]. Пункт третій містив прохання, щоб заборонили генерал-губернаторові Києва і комендантам втручатись в роботу національних судів та правління, а також надсилати козацькій старшині укази від себе.

«На це І. Скоропадський отримав лицемірне запевнення: «Определен к вам бригадир с :ю помощниками которому велено все чинить по трактату, ученённому с Хмельницким, о чем пространно усмотришь ко удовольствию из указа, вам подписанного в 29 (день) сего месяца» [11]. Петро І досить ухильно по 5 пункту обіцяв розглянути питання вибору вільними голосами, за згодою полковників і генеральної старшини, на вакантні в Стародубському і Переяславському полках вищі ранги. Гетьман ставив питання про збереження цілісності Гетьманщини, щоб не прилучали її землі до Слобожанщини. На це Петро І відповів: «Учинить решение в Сенате, чтоб было без обиды, и буде не потребно, оставить» [11]. Також гетьман скаржився, що два російські полки, які були розташовані в Глухові «козаков и посполитых утесняют зело» та просил, «ради полехченія людского», один вивести із Гетьманщини (пункт 8) [11]. Цар відмовив.

В той же день іменним указом гетьманові доводилась до відома необхідність утворення Малоросійської колегії в Глухові- вищої фінансової та касаційної установи, лише з російських чиновників. Причиною цього стало нібито зловживання в судах Гетьманщини, відбирання у селян та козаків угідь, примушування їх виконувати «роботизни», «верстання» до підданства. Горобець В. вважав, що заснування колегії було передумовою ліквідації автономії Гетьманщини, асиміляції та поглинання імперією українських земель. Майже одночасно вийшов указ про підпорядкування Гетьманщини Сенатові. Царський уряд вважав країну лише частиною Росії. Скоропадський, одержавши ці укази, розгубився і по пораду пішов до Апраксіна. Він порадив попросити Петра І змінити «милостивого того монаршого указу» [11]. Відповідного змісту, як писав Яковлів А., була підготовлена «челобитная» в Генеральній військовій канцелярії 2 травня, а 3 травня її гетьман підписав. Він писав, що проти нього висунуті звинувачення несправедливі, зроблені зі злості та ненависті. А коли й були якісь «непорядки», то наказувалося відповідальним особам їх виправляти. Гетьман вважав, що у поширенні

несправедливих доносів винний Протасєв Ф., нещира та непорядна людина з його особистими упередженнями. Писав гетьман, що діяв він згідно з статтями Хмельницьких Богдана й Юрія, Івана Брюховецького, Дем'яна Многогрішного, Івана Самойловича. В документі підкреслюється, що ці «статті» цар особисто підтвердив. Відразу «чолобїтну» після підписання в Генеральній військовій канцелярії направили до генерал-прокурора, але так як його на місці не було, направили відразу в Преображенське царю. Тоді цар з гетьманом бачився та його близькими, але на болюче питання не розмовляв.

Іменний указ вийшов 16 травня про заснування Малоросійської колегії в Глухові «и о назначении в оную присутствующим бригадира Вельяминова» [11]. Інструкція додавалася. Цар вирішив, що буде з Гетьманщиною ще до одержання «чолобитної» від Скоропадського про вольності та права українців. «І хоч в указі від 16 травня 1722 цар кількаразово апелював до статей, наданих ще Б. Хмельницькому, він значно «перебирав» на свою користь, як порівняти з попередньою угодою між гетьманом і Олексієм Михайловичем (наприклад, про збори податків з України, обрання козацьких старшин тощо)» [11]. Тому «Інструкція» від 1722 року не була юридично обґрунтована, а була лише «примхою» Петра I [11].

2.3. Місце Івана Скоропадського в історії Гетьманщини

Іван Скоропадський – типовий представник поміркованої частини еліти України. Його зусилля були спрямовані на те, щоб захищати національні інтереси шляхом беззбройного вирішення питань, заснованого на попередніх домовленостях, а саме на статтях-угодах з правителями сусідніх країн. Відправною точкою були для Скоропадського «Березневі статті», що уклав Хмельницький Богдан з московським царем. Північна війна, яка йшла з 1700 по 1721 роки, поставила під загрозу існування

Гетьманщини. При перемозі Августа II та московського царя Українська держава була б розділена між Російською державою та Річчю Посполитою. В разі, якщо перемога буде за шведським королем Карлом XII та Лещинським Станіславом Україна повернулася б під Польщу. Тому Мазепа заключив союз із Швецією. Карл XII в разі перемоги обіцяв надати Україні широкі, вигідні для Гетьманщини автономні права, а уряд Швеції був далеко, щоб вести централізаторську політику. Після подій під Полтавою в 1709 році Петро I вирішив «українське» питання, а Мазепу оголошено зрадником. Надалі московська влада намагалася знищити Гетьманщину й громадянство деморалізацією та терором.

Події під Полтавою 1709 року остаточно зробили неможливою реалізацію надії на виборення українським народом власної соборної держави. Відтоді асиміляція Гетьманщини Росією було питанням часу. В умовах тоталітарного режиму, який ввів Петро I в Російській державі, гетьману вдавалося провадити дещо обмежену, але цілком послідовну зовнішню державну політику. Руйнівний вплив на зовнішню політику та на ситуацію у Лівобережній Україні мала неузгодженість дій запорожців, протистояння владі Скоропадського. Зловживання та старшинські усьобиці роз'єднували сили народу, унеможливлювали відсіч всевладній та жорстокій політиці московського царя. Гетьман був досвідченим державним та військовим діячем, обізнаним з тактикою ведення бою та стратегією. За умов репресій тих, хто був об'явлений зрадниками, Скоропадський не мав можливостей для виступу проти Петра I, не міг змінити становище українського народу на краще. Якби гетьман це зробив, його зразу ж би усунули з гетьманства.

Висновок

«...Передусім це була людина, яка, ставши на чолі пошматованої колись великої, а нині позбавленої державності країни, на чолі ураженого розбратом народу, намагалася зроби все можливе аби якось урятувати цей народ від остаточного винищення і зберегти його гідність від цілковитого

приниження»[39]. Іван Скоропадський прагнув і все робив для того, щоб зберегти козацький устрій, який був установлений при Богдані Хмельницькому. Іван Ілліч протягом гетьманування намагався протистояти проти деспотичної та колоніальної політики Петра I й захищати залишки автономії Гетьманщини. Іван Скоропадський був позбавлений реальної влади, а тому не міг відчутно впливати на становище України. [39]. «Гетьман втрачав свій авторитет, і не тільки чужинці, а й українці, звертаючись до московських бояр, виходили цим брудним шляхом на поверхню життя – здобували вигідні посади і маєтки. Гетьманові не сила було вести з ними боротьбу.» [39]. У 1721 році на будівництво Ладозького каналу в Санкт-Петербурзі було направлено 10000 козаків, 3000 з них не вижили. Іван Ілліч звернувся по допомогу до О. Меншикова, з яким був в не простих відносинах, і вони разом звернулися до Сенату, з пропозиціями покращення становища для козаків. 22 квітня Сенат направив у Колегію іноземних справ указ «Об облегчении, согласно доношениям фельдмаршала кн. Меншикова и гетмана Скоропадского, путишествия в Ладогу казакам, вытребованным туда на работы по прорытию канала» » [33].

Справжня політична діяльність Івана Скоропадського розпочалася з того моменту, коли він подав Решетилівські статті на розгляд московському царю. Зміст цих статей показує патріотизм Івана Ілліча. Івану Скоропадському на погляд О. Путро властива «політична наївність» протягом усього гетьманування. [33]. «На думку О. Путро, гетьман від самого початку був приречений на невдачу в своїх діях, на нього тиснули три фактори: крах виступу І. Мазепи, антиукраїнська політика російського уряду та Петра I, виснажлива війна, що знекровлювала Україну» [33].

РОЗДІЛ 3

ВИВЧЕННЯ ПОСТАТІ ІВАНА СКОРОПАДСЬКОГО НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

3.1. Значення вивчення історичних постатей у шкільному курсі історії

Вивчення історичних постатей у шкільному курсі історії має дуже важливе виховне та освітнє значення. Історія краще сприймається через діяльність конкретних людей, які впливали на розвиток суспільства. По-перше, це дає змогу для учнів краще зрозуміти історичні події. Біографії таких діячів, як Богдан Хмельницький чи Вінстон Черчилль, допомагають бачити повну історичну картину, виділяти причини, розвиток подій і наслідки воєн, революцій та процесів утворення держави. Особистість - «місток» між сухими фактами та живою історією. По-друге, вивчення життя та діяльності діячів історії сприяє формуванню цінностей. Приклад можна навести, Тарас Шевченко - борець за національну гідність або Нельсон Мандела - символ боротьби за рівність виховує громадянина, допомагає розвивати патріотизм, відповідальність і повагу до прав людини. По-третє, аналіз діяльності історичних осіб навчає критично мислити. Учні вчаться оцінювати вчинки діячів багатогранно, з урахуванням історичних умов, мотивів та наслідків. Це формує здатність бачити різні точки зору та робити самостійні висновки. Крім того, вивчення історичних осіб допомагає усвідомити роль особистості в історії — зрозуміти, що окрема людина може діяти на хід подій, але водночас є в залежності від суспільних обставин. Отже, вивчення історичних постатей робить навчання більш змістовним, емоційно насиченим і наближеним до реального життя.

Через приклади життя та діяльності видатних людей школярі не лише пізнають минуле, а й формують власну громадянську позицію. Вивчення історичних постатей через призму художньо-публіцистичного

сприйняття формує в учнях креативне мислення. Оволодіваючи відомостями про діяльність історичних постатей в їх суперечливості в контексті суспільних відносин розвиває в учнів креативне мислення та інтерес до вивчення історії.

Вдумливе опанування відомими фактами з життя історичних особистостей допомагає краще пізнати історію, а також має педагогічний вплив на учнів. Водночас вивчення життя та діяльності історичних постатей є ключем до кращого усвідомлення подій у яких особистість брала участь. Треба описувати постать яскравими образами, щоб краще запам'ятали учні, це впливає на розвиток особистості учня й ціннісних орієнтирів. Історичні діячі, які здійснили вагомий внесок у розвиток культури, держави або науки, допомагають підростаючому поколінню усвідомити свою багату національну спадщину, відчувати гордість за свою країну.

Вивчення діяльності відомих особистостей сприяє морально-етичному вихованню учнів. Історичні постаті стають або прикладом для наслідування, або попередженням, демонструючи успіхи та помилки. Через діячів школярі знайомляться з подіями, термінами, інституціями, які формують історичний кругозір учнів. Вивчення життя реформаторів та лідерів надихає підростаюче покоління до активності в суспільному житті та формує почуття відповідальності за свою країну. Коляда писав: «Вивчення історичних постатей оживляє сухі історичні схеми, допомагає розкрити причини історичних подій та явищ, допомагає запропонувати певну модель суспільної поведінки» [31].

Висновок

Вивчення діяльності постатей це не тільки запам'ятовування біографій, а ще вагомий інструмент формування аналітичних здібностей, національної свідомості, громадянської активності, моральних і етичних цінностей. Через приклади життя історичних постатей учні краще розуміють історію і себе у сучасному світі.

3.2 Методичні рекомендації до вивчення постаті Івана Скоропадського на уроках історії

1.Роз'яснювати про життя та діяльність історичних осіб в історичному контексті, коли особистість жила та творила, наводити школярів до розуміння того, що кожна людина є виразником свого часу, сучасного для неї суспільства.

2.Вивчаючи особистість треба розглядати її життя повністю, з урахуванням усіх аспектів; ідеї та погляди, які мали вплив на її діяльність; суспільство в якому діяла історична особа; ідеї та погляди, які вплинули на діяльність; як діяльність вплинула на історичні події, які наслідки та значення діяльності постаті; історична епоха, соціум до якого історична особа належить.

3. Представляти історичні постаті, як індивідуальності, з своїм зовнішнім виглядом, рисами характеру, сімейним життям, особистим життям, діти, дружина.

4. Приділяти належну для особистості увагу для розкриття її психологічної характеристики. Від опису зовнішнього вигляду до рис характеру і який це мало вплив на мотиви діяльності.

5.Відбирати такі факти із біографії постатей, які потребують осмислення та вчать учнів робити світоглядні висновки. Якщо можливо необхідно встановлювати паралель між подіями минулого, пов'язані з діяльністю історичних осіб та сьогоденням. «Важливим є також показ конкретних ситуацій життя особистості, у яких людина обирала спосіб дій, з кількох можливих альтернатив, залучаючи учнів до аналізу мотивів такого вибору» [32].

6. У своїй роботі використовувати форми навчання: семінар, урок, огляд науково-документальних та художніх фільмів, екскурсії в музеї: художні, краєзнавчі, шкільні.

7. Надати можливість вивчати діяльність видатних особистостей на спецкурсах та факультативах.

8. Самі ефективні методи та прийоми дослідження постатей:

- 1) Показ вчителем зразка розгорнутого опису історичної постаті
- 2) формулювання дискусійних та проблемних питань, завдяки яким учні зможуть висловити різні погляди оцінки історичної особистості
- 3) «завдання на виконання оцінних дій різної складності щодо видатної історичної особистості не лише за результатами її діяльності та значущістю цієї діяльності для соціальної групи, народу, країни, а й за її впливом на подальших подій, на інших людей, на нові покоління» [32].;
- 4) послідовне навчання учнів прийомів інтелектуальної діяльності, зв'язаних з усвідомленням осягненням матеріалу про особистості та оцінкою їх діяльності.
- 5) «підготовка учнями доповідей чи повідомлень про історичні постаті з використанням у якості засобів конкретизації історичних документів, творів художньої та мемуарної літератури, наочності (портретів, фотографій, ілюстрацій, презентацій тощо)» [32].

Методи та прийоми роботи

1. Робота над історичними джерелами

- 1) Решетилівські статті.
- 2) Універсали Скоропадського.
- 3) Укази Петра І.

Для проведення уроку можна використати уривок з моєї роботи про Івана Скоропадського.

Після розгрому у Полтавській битві армії короля Карла XII, 17 липня Іван Ілліч подав царю у Решетилівці три документи, які стосувалися справ на Лівобережжі, серед них і проект угод, так званих статей, з 14 пунктами, які

були на потребі часу, а також прохання до Петра I підтвердити давні права та вольності українцям. Їхнім вивченням цар зайнявся в Києві і наклав на них резолюції. Історик України Рігельман Олександр Іванович датував статті 17 та 31 липнем, при цьому уточнив, що відповідь на угоди, а саме відповідний указ було видано в Києві.

Російський історик Голиков повідомляв, що Петро I вирішив питання з угодами десь 29 – 31 липня, перед тим, як виїздити з Решетилівки. Маркевич Микола Андрійович – український історик, навів двічі, з невеликим різночитанням, цей документ у своїй книзі, яка налічує 5 томів «Истории Малороссии». В одному уривку його датовано 13 липня, а в іншому дата – 31 липня. Історик Бантиш-Каменський написав: «Решительный указ великого государя видано в Києві 31 липня на прошение Івана Скоропадського, писанное в обозе под Решетиловкою, июля 17 дня» [11]. Резолюції на угоди були підписані графом Головкіним і стали програмою Росії по відношенню до України. На 1 пункт Петро I, звертаючись до жалуваної грамоти від 1708 року 1 листопада на рахунок прав, вольностей та військових порядків, які були надані за попередніх гетьманів, а також тих що були надані Богдану Хмельницькому московським царем Алексієм Михайловичем, заявив, що всі вони вже підтверджені. По інших пунктах цар пообіцяв відповісти «сколько скоро время допустит». Скоропадський добивався від царя обмеження влади, як не монарха, то російських вельмож на Гетьманщині. «Конкретно 5-м пунктом передбачалося: Воеводам, по давнему обычаю Введенному ще за Б. Хмельницького, в Украйне пребывающим, указом е. ц. п. в. Подтверждено будет, дабы до малороссійскаго народа людей без указа отнюдь не интересовались, и прав их и вольностей не нарушивали, и в суды и расправы их не вступались, а до кого из малороссійскаго народа какое важное дело будет, о том, с согласія тех мест полковников, или старшины, розыск и справедливость по правам их чинили, кроме государственных дел, яко измена и прочее, тому подобное...» [11]. 7 пунктом

наголошувалося, що малоросійський народ мав і зараз має милості від царя і у «содержаніи всех привилей и волностей и свобод их, паче всех иных народов...» [11]. Далі у 13 пункті Іван Ілліч чітко обумовлював наступне: царські укази, які стосувалися Гетьманщини, надсилати гетьману із «Приказа Малыя Россія», в інших випадках від міністрів, котрим ті справи доручили, більш не від кого другого [11]. Цим документом підкреслювалося зосередження влади Гетьманщини в руках Скоропадського Івана Ілліча безпосередньо підпорядкованого тільки царю. В разі необхідності полковники мали заміщати гетьмана й лише в разі потреби узгоджувати державні справи з відповідного рангу царськими чиновниками. Проте ці положення залишилися нездійсненими начерками Скоропадського.

Поява «статей» гетьмана та резолюцій на них царя у часі збіглися з надаванням Петром I своєму стольнику Ізмайлову А. інших «таємних статей», а також «явних» у липні 18 та 27 і 30 числа, як тому вести себе в раді, будучи при Івану Іллічу [11]. Таким чином Ізмайлов А. був призначений царським резидентом при Скоропадському по справах, які стосувалися Лівобережної України. Ізмайлов А. офіційно мав доручення: по-перше, разом з гетьманом запорожців доглядати в зв'язку із «зрадою» Мазепи, щоб Малоросійський край був у тиші й покорі по відношенню до російського царя, по-друге, дивитися за низовиками, не дозволяти збирати коло себе «своевольцов», із київським воєводою та Скоропадським викорінювати їх [11]. Третім пунктом було, при приїзді до володаря булави іноземних послів приймати їх з Скоропадським, а листи послів переписувати й присилати Петру I, так як про це «в данных статях прежним гетманом, Богдану Хмельницкому в 9, Ивану Самойлову (Самойловичу) в 4 [статях] написано [11]. Четвертий пункт, без поради царя не допускати, щоб обирали нових старшин. П'ятий пункт застерігав призначати на посади іноземців, шостий пункт слідкувати, щоб гетьман не карав смертю полковників та нікого з полкової адміністрації за провини

без дозволу Петра І. В пунктах 7 та 9 і 10 йшлося про покарання «мазепинцям», про порядок сплати у державну казну на російських військових та податків, 8 пункт – побажання царя, щоб постійна резиденція гетьмана була у Глухові. Останнє робилося, щоб гетьманська резиденція із зруйнованого Батурина переносилася до кордонів Росії. Таємні настанови були представлені трьома пунктами, нагляд за діями старшин і Скоропадського, щоб ніякої зради та смуту серед народу не було, унеможливлювати зв'язки гетьмана з Кримом, Швецією, Туреччиною, Польщею, Доном і утримання піших полків, для запобігання якогось для Росії «зла». Крім того, фінансова система Лівобережної України контролювалася резидентом. Цар спеціальною грамотою 30 липня сповістив Скоропадського про призначення Ізмайлова А. «на допомогу» гетьману, щоб «надлежащіе наши, великаго государя, дела управляют с общего с ним совету» [11].

У 1721 році 14 листопада цар видав грамоту, де нарікав гетьману, що він не поліпшив роботи військової установи, яка була йому підпорядкована. В цій грамоті Петро І ще наказував в Глухові утворити судову канцелярію, яку очолював би Іван Черниш генеральний суддя. Коли останній цього розпорядження не виконає протягом місяця, « по крайней мере в два, з нього передбачалося стягнення великого штрафу» [11]. Він подав 11 квітня Петру І « статті», у яких йшлося про «загальнонародні нужди» [11]. Так він прагнув розв'язати справу про суперечки козаків та Меншикова за землі. У першому пункті йшлося, що Україна тридцять років утримувала російські війська і цей час «оскудела», а посполиті та козаки залишилися малочисельні [11]. Скоропадський «рабски» просив о помилуванні країни [11].

Петро І відповів 29 квітня, тим що наклав резолюцію: «быть по прежнему» [11]. Пункт третій містив прохання, щоб заборонили генерал-губернаторові Києва і комендантам втручатись в роботу національних судів та правління, а також надсилати козацькій старшині укази від себе.

«На це І. Скоропадський отримав лицемірне запевнення: «Определен к вам бригадир с :ю помощниками которому велено все чинить по трактату, ученённому с Хмельницким, о чем пространно усмотришь ко удовольствию из указа, вам подписанного в 29 (день) сего месяца» [11]. Петро І досить ухильно по 5 пункту обіцяв розглянути питання вибору вільними голосами, за згодою полковників і генеральної старшини, на вакантні в Стародубському і Переяславському полках вищі ранги. Гетьман ставив питання про збереження цілісності Гетьманщини, щоб не прилучали її землі до Слобожанщини. На це Петро І відповів: «Учинить решение в Сенате, чтоб было без обиды, и буде не потребно, оставить» [11]. Також гетьман скаржився, що два російські полки, які були розташовані в Глухові «козаков и посполитых утесняют зело» та просил, «ради полехченія людского», один вивести із Гетьманщини (пункт 8) [11]. Цар відмовив.

В той же день іменним указом гетьманові доводилась до відома необхідність утворення Малоросійської колегії в Глухові- вищої фінансової та касаційної установи, лише з російських чиновників. Причиною цього стало нібито зловживання в судах Гетьманщини, відбирання у селян та козаків угідь, примушування їх виконувати «роботизни», «верстання» до підданства. Горобець В. вважав, що заснування колегії було передумовою ліквідації автономії Гетьманщини, асиміляції та поглинання імперією українських земель. Майже одночасно вийшов указ про підпорядкування Гетьманщини Сенатові. Царський уряд вважав країну лише частиною Росії. Іменний указ вийшов 16 травня про заснування Малоросійської колегії в Глухові «и о назначении в оную присутствующим бригадира Вельяминова» [11]. Інструкція додавалася. Цар вирішив, що буде з Гетьманщиною ще до одержання «чолобитної» від Скоропадського про вольності та права українців. «І хоч в указі від 16 травня 1722 цар кількаразово апелював до статей, наданих ще Б. Хмельницькому, він значно «перебирав» на свою користь, як порівняти з попередньою угодою між гетьманом і Олексієм Михайловичем

(наприклад, про збори податків з України, обрання козацьких старшин тощо)» [11]. Тому «Інструкція» від 1722 року не була юридично обґрунтована, а була лише «примхою» Петра I [11].

2. Дискусія

Проблемне питання:

Чи можна вважати гетьмана Івана Скоропадського політичним прагматиком чи він змушений був іти на компроміс?

3. Історичний портрет

«Висвітлюючи життя і діяльність історичних постатей, вчитель має показувати її на тлі епохи, в якій жила і творила особистість, підводити учнів до розуміння того, що кожна людина є представником свого часу, свого народу, частиною суспільства свого часу (Методика вивчення історичних постатей на уроках історії України)[31].

Учні складають портрет історичної постаті за планом:

походження – політична позиція – риси характеру – історична роль.

4. Очікувані результати

Після вивчення наданої теми учні повинні:

- 1) розбиратися в складності політичної ситуації початку XVIII ст.;
- 2) аналізувати суперечливі оціночні характеристики історичної постаті;
- 3) складати аргументовані висновки.

5. Виховний аспект

Тема допомагає учням усвідомити:

- 1) важливість державної автономії;
- 2) складність вибору для історичної особи в умовах зовнішнього тиску;
- 3) зобов'язання політичного лідера перед народом.

Висновок

Вивчення життя та діяльності Івана Скоропадського доцільно будувати не просто як перелік фактів, а як аналіз дуже складного історичного вибору. Це сприятиме формуванню в учнів історичного мислення, вміння бачити всю багатогранність минулого та оцінювати події без спрощень.

3.3. Педагогічний потенціал теми у формуванні громадянських і патріотичних цінностей учнів

Тема: Історичний портрет гетьмана Івана Скоропадського має значущий педагогічний потенціал у вихованні громадянських і патріотичних цінностей учнів.

Сьогодення, коли Росія напала на Україну, яскраво відчувається паралель між минулим та сучасністю. В період гетьманування Івана Скоропадського Росія теж намагалася позбавити незалежності, автономії Гетьманщину. Петро I після «зради» Мазепи вирішив повністю ліквідувати автономію Гетьманщини. Іван Скоропадський робив все від нього залежне і незалежне, щоб зберегти хоча би частково автономію Гетьманщини, що можна було зберегти у період репресій Петра I. Вивчення біографії Івана Скоропадського може навчити учнів любові до Батьківщини, патріотизму, плеканню національної культури та традицій. Педагогічний потенціал у вихованні громадянських і патріотичних цінностей учнів:

1. Розвиток національної ідентичності

Дослідження історичних подій і постаті Івана Скоропадського сприяє осмисленню учнями своєї належності до українського народу, осмисленню тяглости національних традицій та історичної спадщини. Через аналіз минулого народжується повага до мови, культури, символів і традицій України.

2. Розуміння цінності державності

Вивчення подій, пов'язаних із боротьбою за автономію та незалежність, допомагає учням зрозуміти значення державного суверенітету, зобов'язання політичних лідерів і ролі громадськості в збереженні державності.

3. Розвиток громадянського обов'язку

Аналізування історичних рішень та їхніх наслідків розвиває в учнів здатність давати оцінку дії влади, робити аналіз суспільних процесів та віддавати собі звіт про власну роль як майбутніх активних громадян. Учні навчаються не тільки знати історію, а й пробувати робити моральні умовиводи.

4. Вироблення патріотизму на основі аналітичного мислення

Патріотизм у сучасній школі має спиратися не на сліпому наслідуванні, а на усвідомленому ставленні до минулого. Аналіз відмінних точок зору по відношенню до діяльності Івана Скоропадського поглиблює здатність до обґрунтованої позиції, поважання історичної правди та сумлінного ставлення до сучасності.

5. Розвиток цінностей толерантності та поваги

Аналіз складних історичних етапів допомагає збагнути багатогранність соціальних процесів, різноманітність думок і необхідність діалогу. Це допомагає вихованню культури обговорення та взаємоповаги.

Висновок 3 розділу

Вивчення діяльності постатей це не тільки запам'ятовування біографій, а ще вагомий інструмент формування аналітичних здібностей, національної свідомості, громадянської активності, моральних і етичних цінностей. Через приклади життя історичних постатей учні краще розуміють історію і себе у сучасному світі.

Вивчення життя та діяльності Івана Скоропадського доцільно будувати не просто як перелік фактів, а як аналіз дуже складного історичного вибору. Це сприятиме формуванню в учнів історичного мислення, вміння бачити всю багатогранність минулого та оцінювати події без спрощень.

«Висвітлення історичних постатей у шкільних курсах історії має включати біографічну довідку про особу; сукупність ідей та поглядів,

що визначали напрям діяльності особи; зональний контекст, у якому відбувалася її діяльність; ідеологічні, соціальні, культурні та інші засади діяльності; вплив діяльності на конкретні історичні події, наслідки та значення діяльності історичної особи; історичний час і простір, а також особливості суспільства, до якого належить дана особа (Методика вивчення історичних постатей на уроках історії України)»[31].

Педагогічний потенціал теми полягає в об'єднанні знань і виховання. Через розгляд історичних подій та особистостей учні генерують національну свідомість, громадянську відповідальність та патріотичний світогляд. Таким чином, історія являє собою не тільки навчальний предмет, а й важливий спосіб розвитку особистості громадянина.

ВИСНОВКИ

Рід Скоропадських відіграв велику роль в історії України. Двоє найвизначніші його представники - Іван Скоропадський та Павло Скоропадський у різний час були гетьманами України. Історики Д. Дорошенко, Т. Коструба, В. Модзалевський, О. Прицак пов'язували заснування роду Скоропадських з особою Федора – уманського шляхтича, який воював у війську Богдана Хмельницького й загинув у першому бою під Жовтими Водами 1648 року. Не всі історики із цим погоджуються. Г. Папакін і Н. Яковенко вважають, що Федір і його син Ілля Скоропадські міфологізовані особи, тому що документального підтвердження їхнього життя не знайдено. Це питання потребує подальшого дослідження. Історія роду Скоропадських, яка знайшла відображення в документах починається з Івана та його братів – Павла і Василя. Після одержання освіти в Києво-Могилянській колегії почав свою воєнно-політичну кар'єру Іван Скоропадський при гетьмані Петру Дорошенку, далі в Михайла Ханенка, а згодом у Івана Самойловича. З Іваном Мазепою мав близькі стосунки, був мазепинцем. У цей час він обіймав посади, на які був призначений Мазепою: генерального бунчужного, другого генерального осавула, через деякий час, полковника стародубського. Не підтримав Мазепу, коли гетьман закликав Івана Скоропадського приєднатися до нього й до шведського війська, обрав орієнтацію на Московську державу. У 1708 році 6 листопада з волі Петра I отримав булаву. Водночас Іван Скоропадський підтримував зв'язки з Пилипом Орликом – гетьманом в еміграції. Окремі історики свідчать, що Іван Скоропадський брав участь у створенні Конституції Української козацької держави.

З огляду на опрацьовані джерела можна зробити висновок, що обставини того часу вплинули на формування суспільно-політичних поглядів Івана Скоропадського, ще до обрання гетьманом, викристалізували ідею збереження державного самоврядування та національної автономії. Великий вплив на погляди Івана Ілліча мали

постійні обговорення серед старшин діяльності видатних постатей Визвольної війни середини 17 століття таких, як Богдан Хмельницький, Іван Брюховецький, Іван Виговський, Петро Дорошенко. Неабияке значення мало незадоволення старшини існуючими порядками, які виникли внаслідок перебування Лівобережжя в складі Московської держави. Становлення гетьмана Івана Скоропадського було, на той час, типовим для представників тодішньої еліти. Воно пройшло певні етапи, відбувалося під керівництвом керманичів козацької держави Івана Самойловича й Івана Мазепи. Під їх впливом Скоропадський пройшов довгий шлях від виконавця чужої волі до гетьмана. У 62 роки, коли став керманичом Гетьманщини, Скоропадський уже мав визначені ціннісні орієнтації, культурні уподобання та державницькі устремління. Найвірогідніше, перші відомі представники роду Скоропадських були українцями. Скоропадські стали активними учасниками не тільки виникнення, а й розвитку й занепаду козацької держави.

На уроках історії «розгляд історичної постаті слід здійснювати в її динаміці, розвитку, що дозволить передати еволюцію поглядів людини протягом життя. Вчитель не повинен допускати однобоких оцінок».

Дослідження, може бути корисне для вивчення життєвого шляху Івана Скоропадського та формування його суспільно-політичних поглядів, як у наукових так і в практичних цілях. Також, дослідження можна використовувати як методичні рекомендації до вивчення постаті Івана Скоропадського на уроках історії в школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Модзалевский В.А. Малороссийский родословник: в 4 т. Киев: Типо-Литографія, 1908 - 1914. Т. 4: П-С: с 40 портр. 832с.
2. Лукомский В.К., Модзалевский В.А., Нарбут Г.И. Малороссийский Гербовник. Санкт-Петербург: Издание Черниговского дворянства, 1914. 254 с.
3. Коструба Т.П. Гетьман Іван Скоропадський (1708-1722). Львів: Бібліотека «Хліборобського шляху», 1932. 35 с.
4. Прицак О. За велич нації. Гетьманський альманах. 2002. 124с. URL: <http://hetman-ua.org/history/geneology.html>.
5. Енциклопедія українознавства. Загальна частина (ЕУ-І). Мюнхен, Нью-Йорк, 1949-52. С. 456-458. - URL: <http://litopys.org.ua/encycl/eui.htm>. (дата зовернення: 12.03.2024).
6. Крип'якевич І.П. Нерозгадані таємниці «Історії Русів». Історія Русів. Ізборник. 2001. С.7. URL: <http://litopys.org.ua/istrus/rusiv7.htm>.
7. О.І. Гуржій : доктор історичних наук, професор : біобібліогр. покажч. / уклад. І.С. Азарх. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. 122 с.
8. Гуржій О.І. Гетьман Іван Скоропадський. Український історичний електронний журнал. 1998. № 6. С. 77-90. URL: http://resource.history.org.ua/publ/journal_1998_6_77.
9. Гуржій О.І. Іван Скоропадський. Володарі гетьманської булави: історичні портрети. К., 1994. С.403-419.
10. Гуржій О.І. «Іван носить плахту, а Настя – булаву»? Суспільно-політичний портрет елітної жінки першої третини XVIII ст. Соціум: Альманах соціальної історії. К., 2002. Вип.1. С. 219-230.
11. Гуржій О.І. Іван Скоропадський. Київ: Альтернативи, 2004. 312 с.

12. Ситий І. Гетьман Іван Скоропадський та Київ. Скарбниця української культури: Зб. наук. пр. Чернігів, 2005. № 5. С. 39-45. – URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/41975>. (дата звернення: 12.03.2024).
13. Папакін Г. Архів Скоропадських: фамільні архіви української еліти другої половини XVII-XX ст. та архівна спадщина роду Скоропадських. К.: Держ. ком. арх. України. 2004. 417 с.
14. Чухліб Т.В. Гетьмани України-Русі. Гетьман. 2012. №4. С. 268-277. URL: <http://www.hetman.tv/nomera/2019/2019-1-2-85/skorp.html>.
15. Іконографія гетьманів України в образотворчому мистецтві XVII – початку XXI століття: портрети гетьмана Івана Скоропадського. URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5071/Баранцев%20О.П..pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (дата звернення: 10.03.2024).
16. Фігурний Ю. Гетьманування Петра Дорошенка у контексті вітчизняного державотворення та етнокультурного розвитку України в другій половині XVII ст. / Ю. Фігурний // Гетьман Петро Дорошенко та його доба в Україні : матер. наук.-прак. конф., м. Київ, 16 жовтня 2015 р. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. С. 29-38.
17. Гуржій О. І. Скоропадський Іван Ілліч. Енциклопедія історії України. К., 2012. Т. 9. С. 944.
18. Чухліб Т.В. Шлях до Полтави: Україна і Росія за доби гетьмана Мазепи. Київ: Наш час, 2008. 263 с.
19. Чухліб Т.В. Іван Мазепа. Читиво електронна бібліотека. 2016. С. 91-103. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Chukhlib_Taras/Ivan_Mazepa/.
20. Гуржій О.І. Проблема збереження територіальної цілісності Гетьманщини за царювання Петра І. Український історичний журнал. 2015. № 3 (522). С.240
21. Самовидець. Літописи. Ізборник: історія України IX-XVIII ст. 1971. С. 163-164. URL: <http://litopys.org.ua>.

22. Замлинський В., Войцехівська І., Галаган В., Герасименко Н. Історія України в особах : IX—XVIII ст . К. : Україна, 1993. 396 с.
23. Гуржій О.І. Скоропадський Іван Ілліч. Інститут історії України. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Skoropadskyj_I.
24. Родовід. Скоропадські : архів у Wayback Machine. URL: <https://uk.rodovid.org/wk/Запис:10431>. (дата звернення: 10.03.2024).
25. Чухліб. Т.В. Скоропадський Іван. Політична енциклопедія / за ред. : Ю. Левенець, Ю. Шаповал. К., 2011. С. 667.
26. Роздобудько І. Українська козацька культура: гетьманські церкви на Стародубщині. 2021. С. 8-9.
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/starodubshchyna-kozatski-tserkvy/31490753.html>.
27. 8 клас Історія України: електронний атлас. URL: <https://www.calameo.com/read/002076016b7a94c688430>. (дата звернення: 08.03.2024).
28. Скоропадський І. Універсал від 8 грудня 1708 року, супротивний до універсалів Івана мазепи від 10 листопада того ж року, які закликали до визвольного повстання український народ. URL : <http://litopys.org.ua/suspil/sus155.htm> (дата звернення - 14. 09. 2025 р.).
29. Вирішальний указ Петра І на статті Івана Скоропадського від 17 липня 1709 року. URL : <http://litopys.org.ua/suspil/sus159.htm> (дата звернення - 14. 09. 2025 р.)
30. Гуржій О.І. Решетилівські статті 1709 [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Reshetylivski_statti_1709 (останній перегляд: 13.03.2026)
31. Ukrainian Litopys. Volume 2. 2023 Валентина Молоткіна
Вивчення історичних постатей на уроках історії України як засіб формування креативності мислення учнів
<https://ukrlitopus.com.ua/index.php/ukrlitopus/article/view/390/322>

32. Методичні рекомендації. Вивчення історичних особистостей як засіб підвищення ефективності навчання та виховання учнів.
https://portfolio-lidia.at.ua/porady/metodichni_rekomendaciji.pdf (останній перегляд: 05.04.2026).
33. Ірина Кизименко (Київ) Гетьман Іван Скоропадський в сучасній українській історіографії
http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ChasUkr_2014_2_8_16.pdf
34. Юрій Мицик П'ять невідомих документів гетьмана Івана Скоропадського
<https://istorstudio.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/221/266>
35. Галина Яценюк Особливості взаємостосунків українського емігрантського уряду з гетьманським урядом Івана Скоропадського (1709-1720 pp.). http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Piu_2012_15_3.pdf
36. Путро О. Гетьман Іван Скоропадський / О. Путро // Київська старовина. – 1999. – №4. – С. 171–175.
37. Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки / <http://mon.gov.ua/>
38. Кабінет Міністрів України Постанова від 30 вересня 2020 р. № 898 Київ Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
39. Вивчення історичних постатей на уроках історії України у 8 класі Н.О. Венцева Бібліотека журналу «Історія та правознавство» Заснована 2004 року Харків Видавнича група «Основа» 2010 Випуск 9 (81

<https://www.calameo.com/read/0031418437df656bd7b2d>

40. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – К.: Генеза, 2005. – 328 с.

41. Закон України Про повну загальну середню освіту (Зі змінами, внесеними згідно з Законом № 3482-IX від 21.11.2023)

<https://osvita.ua/legislation/law/2232/>

42. «Історія України. 5–9 класи», затверджені наказом МОН України від 21.02.2019 № 236 / <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vnesennya-zmin-do-navchalnih-program-z-istoriyi-ukrayini-dlya-5-9-ta-10-11-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>

43. Хуторський А. Ключові освітні компетентності / А. Хуторський [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://osvita.ua/school/theory/2340/>

44. Марина М. Гетманша Скоропадская, урожденная Анастасия Маркова Маркович (1667–1729). Исторический вестник. 1911. Т. 8. С. 534–550.

ДОДАТКИ

Додаток А

Герб роду Скоропадських

«Щит розсічений. В першій, срібній половині запорозький козак в червоному одязі, що тримає на лівому плечі гвинтівку. В лівій, червоній, половині три срібні перевернуті стріли: середня пряма, а бокові — покладені навхрест й зв'язані золотою стрічкою [9] ».

Додаток Б

Портрети Івана Скоропадського

Гетьман Іван Скоропадський (1708 – 1722 рр.)

Гетьман Іван

Скоропадський

Гетьман Іван Скоропадський

Поштова марка України за 2003 рік

Гетьман Іван Скоропадський

В Конотопі існує з 2015 року вулиця імені Івана Скоропадського

У Прилуках з 2015 року існує вулиця імені Івана Скоропадського

Найбільш відомі в історії спадкоємці

Найбільш відомі в історії спадкоємці Гетьмана Івана Скоропадського - Михайло Васильович — зять Данила Апостола, був генеральним підскарбієм і в 1744 році вітав імператрицю Єлизавету в Глухові від імені всієї козацької верхівки, а гетьмана К. Розумовського — у 1751 році.

Його син Іван Михайлович не підписав петицію старшин на спадкове право володіння булавою за Розумовським, у 1767 році депутат Катерининської комісії. У нього була мрія стати гетьманом. Павло Петрович Скоропадський у 1918 році був гетьманом України.

Додаток В

Храм побудований Гетьманом Іваном Скоропадським

Поштова картка

Гетьман Іван Скоропадський побудував церкву в Стародубі у 1720 році, на пам'ять про стародубське полковництво з 1706 по 1708 роки. Храм Іоанна Предтечі Іван Скоропадський назвав на честь свого небесного покровителя, бо його звали Іваном. На стіні храму був зображений родовий герб Івана Скоропадського – на щиті три стріли, які перехрещуються, краї щита з буквами «І.С.Г.М.» в значенні Іван Скоропадський Гетьман Малоросії. Цього храму вже не існує. Він був знищений у 1950-х роках під час хрущовської боротьби з релігією [26].

В місті Стародубі храм Іоанна Предтечі перед руйнацією у 1950-х роках [26].

Карта України кінець 17 століття [27].

Карта України кінець 17 століття – початок 18 століття [27].

Додаток Г

План-конспект уроку історії

Тема: Історичний портрет Івана Скоропадського – гетьмана Лівобережної України

Клас: 8

Тип уроку: комбінований (з елементами проблемного навчання)

Тривалість: 45 хв

1. Мета уроку

Навчальна:

сформувати уявлення про діяльність Івана Скоропадського (1708–1722);

охарактеризувати його внутрішню та зовнішню політику;

визначити історичне значення його правління.

Розвивальна:

розвивати вміння складати історичний портрет;

формувати навички аналізу історичних джерел;

удосконалювати критичне мислення.

Виховна:

виховувати повагу до історичного минулого України;

формувати громадянську позицію щодо складності політичного вибору.

2. Обладнання

підручник з історії України;

карта «Українські землі на початку XVIII ст.»;

портрет гетьмана;

роздатковий матеріал (витяги з універсалів, указів Петра I);

презентація (за наявності).

3. Структура уроку

I. Організаційний момент (1–2 хв)

Привітання, перевірка готовності до уроку.

II. Актуалізація опорних знань (5 хв)

Фронтальне опитування:

- 1) Які наслідки мала Полтавська битва?
- 2) Чому було усунуто Івана Мазепу?
- 3) Якою була політика Петра I щодо України?

III. Мотивація навчальної діяльності (3 хв)

Проблемне питання: Іван Скоропадський: політичний прагматик чи вимушений компроміс?

IV. Вивчення нового матеріалу (20 хв)

1. Історичний портрет (5 хв)

- 1). Походження та кар'єра.
- 2). Політичні погляди.
- 3). Особисті якості.
- 4). Оцінки істориків.

2. Історичні обставини обрання гетьманом (5 хв)

- 1) Обрання 1708 року в Глухові.
- 2) Підтримка російського царя.
- 3) Політична та військова діяльність (5 хв)

4. Обмеження автономії (5 хв)

- 1) Посилення контролю Росії.
- 2) Створення Малоросійської колегії (1722).
- 3) Обмеження повноважень гетьмана.

V. Закріплення знань (10 хв)

Метод «Мікрофон»:

- 1) Назвіть 3 риси Скоропадського.

2) Чи мав він реальну політичну свободу?

Робота в групах:

Скласти таблицю:

Критерій	Характеристика
Обставини правління	
Політика	
Наслідки	
Історична оцінка	

VI. Підсумок уроку (3–4 хв)

Висновок:

Іван Скоропадський — постать складна й неоднозначна. Його діяльність відбувалася в умовах посилення російського впливу, що значно обмежувало можливості самостійної політики.

Повернення до проблемного питання.

VII. Домашнє завдання

1. Опрацювати параграф підручника.

2. Написати коротке есе (1 сторінка):

«Іван Скоропадський: політичний прагматик чи вимушений компроміс?»

Очікувані результати

Після уроку учні повинні:

- 1) знати основні факти правління Івана Скоропадського;
- 2) уміти складати історичний портрет;
- 3) розуміти складність політичної ситуації початку XVIII ст.;
- 4) висловлювати власну аргументовану думку.